

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ὑπὸ τοῦ Δόκτορος κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ Π. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ

Οικονομολόγου

Εἰσ α γ ω γ ῆ

Ὁ τίτλος τῆς παρούσης ἐργασίας δυσχερῶς ἐκφράζει τὴν εὐρύτητα τοῦ ὑπὸ ἀνάπτυξιν θέματος. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αὕτη προωρίζετο ἀρχικῶς διὰ τὴν ἐναρκτήριον ὁμιλίαν τοῦ σεμιναρίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Κέντρου Παραγωγικότητος διὰ τὰ ἀνώτερα στελέχη τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Φορολογίας τοῦ ὑπουργείου Οἰκονομικῶν (Ἰανουάριος 1963). Ὑπὸ τὴν σημερινήν της, ὅμως, μορφήν ἡ ἐργασία αὕτη διερευνᾷ τὴν ἐν γένει ἐπίδρασιν τοῦ συγχρόνου δημοκρατικοῦ κράτους ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς μεγεθύνσεως καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν δύο μεγάλων κατηγοριῶν χωρῶν, δηλαδὴ τῶν βιομηχανικῶς προηγμένων καὶ τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Εἰδικώτερον, ἐξετάζονται οἱ ποικίλοι «μηχανισμοί», διὰ τῶν ὁποίων τὸ σύγχρονον δημόσιον, ὑπὸ τὴν εὐρύτεραν ἔννοιαν τοῦ ὄρου, ἐπιδιώκει καὶ ἐπιτυγχάνει νὰ ἐπηρεάσῃ τὸν ρυθμὸν αὐξήσεως, τὴν διάρθρωσιν καὶ τὴν κατεύθυνσιν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Ἡ διαδικασία αὕτη συνεπάγεται μεταβολὰς καὶ εἰς τὸν βαθμὸν παραγωγικότητος καὶ ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου, ὡς φορέως τῆς ἐν γένει οἰκονομικῆς πολιτικῆς καὶ ὡς μονάδος παραγωγῆς ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν. Διὰ τῶν μεταβολῶν αὐτῶν ἀσκεῖται ἰσχυρὰ καὶ πολὺπλευρος ἐπίδρασις, δυσμενῆς ἢ εὐνοϊκῆ, ἐπὶ τῆς ἀποδοτικότητος καὶ παραγωγικότητος τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως. Τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα προκύπτει ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς διαρθρώσεως ἐκάστης χώρας, τῶν ἐπιδιωκομένων βασικῶν σκοπῶν, τῶν ἐκάστοτε διαθέσιμων πρὸς τοῦτο πόρων, ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων ἐσωγενῶν καὶ ἐξωγενῶν παραγόντων. Τέλος, δεόν νὰ ὑπογραμμισθῇ ἡ σημασία μιᾶς εἰδικῆς πλευρᾶς τῆς πολυσχιδοῦς δραστηριότητος τοῦ δημοσίου : πρόκειται περὶ τῆς ποιότητος τῶν ἐκάστοτε ἀποφάσεων τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ μηχανισμοῦ ἐφαρμογῆς αὐτῶν.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω σκιαγραφήσεως τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐργασίας διαφαίνεται ἀμέσως ἡ τεραστία ἔκτασις καὶ τὸ πολὺπλοκον τοῦ ὑπὸ ἔρευναν θέματος. Ἐν τούτοις, ἐνῶ οὐδόλως ἀμφισβητεῖται ἡ ζωτικὴ σημασία τοῦ διερευνωμένου προβλήματος, τὸ ὁποῖον, ὡς θὰ προ-

κύψη ἐκ τῆς κατωτέρω ἀναπτύξεως, ἀντιπροσωπεύει τὸν δυναμικὸν παράγοντα τῶν βασικῶν καὶ ταχυτάτων μεταμορφώσεων τοῦ δυτικοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ συστήματος, ὁ διαθέσιμος χῶρος ἐπιβάλλει σοβαροὺς περιορισμοὺς εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς ἀναλύσεως, δηλαδὴ ἐπιτρέπεται ἀπλῆν μόνον διαγραφὴν ἀριθμοῦ προβλημάτων. Ἐξ ἀνάγκης, συνεπῶς, ἐπελέγησαν, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ γράφοντος, ὠρισμένοι πλευραὶ τῶν ζωτικῆς σημασίας σημερινῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἐκ τῆς στρατηγικῆς θέσεως τοῦ δημοσίου τομέως εἰς τὴν διαδικασίαν οικονομικῆς μεγεθύνσεως καὶ ἀναπτύξεως. Ἀναγκαστικῶς ἡ ἐργασία δὲν ἐπεκτείνεται εἰς λεπτομερῆ θεωρητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐν λόγῳ προβλημάτων. Ἀπλῶς ἐπιδίδωκει ὅπως, βάσει προσφάτου πείρας καὶ ὠρισμένων διαπιστώσεων γενικωτέρας ἰσχύος, συμβάλῃ καὶ εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἐπικράτησιν ὠρισμένων ὀρθῶν ἀντιλήψεων. Πρόκειται, μεταξὺ ἄλλων, περὶ τῆς κρίσιμου σημασίας διὰ τὴν ὅλην προσπάθειαν οικονομικῆς ἀναπτύξεως, τὴν ὁποῖαν ἔχει ἡ ὀργάνωσις τοῦ φορέως τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς, δηλαδὴ τοῦ δημοσίου. Ἡ ὀρθὴ διάγνωσις τῶν προβλημάτων, ἡ λήψις ταχέων καὶ ὀρθῶν ἀποφάσεων καὶ τὸ «κόστος» τῆς ἐφαρμογῆς των ἐπιδροῦν ἀμέσως ἐπὶ τῆς ὅλης ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ταυτοχρόνως, ἡ ποιότης καὶ ἡ τιμὴ, εἰς τὴν ὁποῖαν τὸ δημόσιον προσφέρει καὶ ὑπηρεσίας καὶ τὰ προϊόντα του, διευκολύνει ἢ δυσχεραίνει τὴν ἐξασφάλισιν μιᾶς περισσώτερον διεθνῶς ἀνταγωνιστικῆς οἰκονομίας. Τοῦτο διότι, κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν, ἡ Ἑλλάς, διὰ τῆς συνδέσεως μετὰ τῆς Ε.Ο.Κ., εἰσῆλθεν εἰς τὸ κρίσιμώτερον στάδιον οικονομικῆς ἀναπτύξεως, μεταβάσα ἐκ τοῦ περιχαρακωμένου στρατοπέδου εἰς τὸ ἀναπεπταμένον πεδίου τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς. Συνεπῶς, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ὑπερτάτης ἀποφάσεως, προέχει, ὑπεράνω ὅλων, ἡ ταχεῖα διάγνωσις καὶ ὀρθὴ ἀνάλυσις τῆς ὑφισταμένης καταστάσεως καὶ ἡ ἄνευ χρονοτριβῆς λήψις ὀρθῶν καὶ θαρραλέων ἀποφάσεων. Ἄλλως ἡ Ἑλλάς κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὸ λεωφορεῖον τῆς Ε.Ο.Κ.

Ἐπομένως οἱ ὑπεύθυνοι διὰ τὴν χάραξιν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς, ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν, ἃς ἔχουν πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὴν δαμόκλειον σπάθην τῶν προθεσιμῶν ἐκ τῆς Συνθήκης Συνδέσεως. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἰσχύν τῶν διαφόρων διαθεσίμων «ὄπλων» καὶ μέσων, δηλαδὴ, τὴν δημοσιονομικὴν πολιτικὴν τοῦ συγχρόνου κράτους, εἰδικώτερον, καλὸν εἶναι νὰ ἐνθυμούμεθα τὴν ἀκόλουθον παρατήρησιν ἑνὸς τῶν διαπρεπεστέρων συγχρόνων Ἀμερικανῶν οἰκονομολόγων, τοῦ Paul Samuelson :

«Ἡ περίοδος τοῦ πολέμου ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ ἀποτελεῖ πανίσχυρον ὄπλον. Πράγματι, ὠρισμένοι ὑποστηρίζουν, ὅτι ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἀτομικὴν βόμβαν, καὶ ὅτι, ὡς ἐξόχως ἰσχυρὸν ὄπλον, δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὰ ἄτομα καὶ τὰς κυβερνήσεις νὰ παίξουν μὲ αὐτό. Ὡς ἐκ τούτου, θὰ ἦτο προτιμώτερον, ἂν ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ οὐδέποτε ἐχρησιμοποιεῖτο».

όμοφωνία, ως προκύπτει εκ τῶν ἐξῆς ἐνδεικτικῶν ἀπόψεων: Οὕτω, κατὰ τὸν L. Harriss, «ἡ τρομακτικὴ ἀνάπτυξις τῶν δημοσίων δαπανῶν ἐν Η.Π.Α. καὶ Δυτικῇ Εὐρώπῃ ἀποτελεῖ μίαν τῶν πλέον ἐντυπωτικῶν οικονομικῶν ἐξελίξεων τῶν τελευταίων ἐτῶν». Ὁ B. Hoselitz παρατηρεῖ, ὅτι «ἀπέβη σχεδὸν ἀξίωμα, ὅτι ἡ ἐπίδρασις τοῦ δημοσίου εἶναι εἰς ἐκ τῶν σπουδαιότερων παραγόντων τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως». Ἔτεροι οικονομολόγοι, ὅπως οἱ A. Hansen, S. Slichter καὶ E. Mason, ὁμιλοῦν περὶ ἐπαναστατικῆς μεταβολῆς εἰς τὸν ρόλον τοῦ δημοσίου ἐντὸς τῆς οικονομίας ἢ περὶ πρωτοφανῶν ἐξελίξεων εἰς τὴν σχέσιν μεταξὺ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ τομέως. Εἶναι ἐνδιαφέρον, ὅτι ἐπὶ τῆς ραγδαίως αὐξηθείσης σημασίας τοῦ δημοσίου τομέως εἰς τὴν οικονομίαν τῶν δημοκρατικῶν χωρῶν συμφωνοῦν καὶ οἱ ἐξέχοντες μαρξισταὶ οικονομολόγοι, ὅπως ὁ E. Varga, ἐρμηνεύοντες, ὅμως, κατ' ἄκρως ἀντίθετον τρόπον τὴν σημασίαν τῶν διαρθρωτικῶν αὐτῶν μεταμορφώσεων ἐπὶ τῆς μελλοντικῆς πορείας τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος.

Θὰ ἐξετάσωμεν, τώρα, τοὺς κυριωτέρους δείκτας, διὰ τῶν ὁποίων ὑποδηλοῦται ἡ κρίσιμος σημασία τοῦ δημοσίου τομέως εἰς τὴν οικονομίαν τῶν δημοκρατικῶν χωρῶν, προηγμένων καὶ ὑπαναπτύκτων. Ὁ κατωτέρω πίναξ παρέχει εἰκόνα τοῦ λίαν ὑψηλοῦ ποσοστοῦ τοῦ Ἀκαθάριστου Ἐθνικοῦ Προϊόντος 21 χωρῶν, τὸ ὅποιον ἀπορροφεῖται ὑπὸ τοῦ δημοσίου τομέως, διὰ τῆς φορολογίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως:

Δ. Γερμανία	34 %
Γαλλία	33,3 %
Αὐστρία	33,1 %
Φινλανδία	32,1 %
Νορβηγία	31,8 %
Λουξεμβούργον	30 %
	(1958)
Σουηδία	29,7 %
Ἰταλία	29,2 %
Ὀλλανδία	29,1 %
Μ. Βρεταννία	28,9 %
Η.Π.Α.	26,7 %
Δανία	24,5 %
Καναδᾶς	23,1 %
Βέλγιον	22,2 %
Ἰρλανδία	22 %
Αὐστραλία	20,1 %
Ἑλλάς	19 %
Ἰαπωνία	18,2 %
Πορτογαλία	14,4 %
Ἑλβετία	13,4 %
Ἰσπανία	12,9 %
	(1957)

Ἐκ τῆς συντόμου ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως, προκύπτει ὅτι διεθνῶς ἡ ὑπὸ τοῦ δημοσίου ἀπορρόφησης τοῦ ἀκαθαρίστου ἔθνικοῦ προϊόντος ὑπερέβη τὸ ποσοστὸν τοῦ 10 %, σήμερον δὲ ὑπερβαίνει τὸ «κρίσιμον σημεῖον» τοῦ 25 %.

Εἰδικώτερον ὡς πρὸς δημοσίας δαπάνας σημειοῦται, κατὰ τὸν καθηγητὴν Α. Hansen, μακροχρόνιος καὶ παγκόσμιος τάσις διογκώσεως αὐτῶν εἰς ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς ἐλευθέρας χώρας τοῦ κόσμου. Οὕτω, κατὰ τὴν περίοδον 1929 - 1959 ἐν Η.Π.Α., αἱ ὁμοσπονδιακαὶ δαπάναι (πλὴν τῶν ἀμυντικῶν) ἠϋξήθησαν κατὰ 2,5 φορές ταχύτερον τοῦ Α.Ε.Π. Εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν, κατὰ τὸ διάστημα 1900 - 1955, τὸ σύνολον τῶν δημοσίων δαπανῶν (πλὴν στρατιωτικῶν ἢ πολεμικῶν) ἐσημείωσεν αὐξήσιν κατὰ 3,5 φορές ταχύτεραν τοῦ Α.Ε.Π. Τὸ ὕψος τῶν δημοσίων δαπανῶν ἀνῆρχετο τὸ 1961, εἰς 39 % τοῦ Α.Ε.Π., ἔναντι 9 % τὸ 1890.

Ἄλλος σημαντικὸς δείκτης τῆς σταθερᾶς διευρύνσεως τοῦ δημοσίου τομέως εἶναι τὸ ὕψος τῆς ἀπασχολήσεως. Κατὰ τὸν καθηγητὴν S. Fabricant, τὸ 1900 εἰς ἀπασχολούμενος ἐπὶ 24 ἡμεῖβετο ὑπὸ τοῦ δημοσίου. Κατὰ τὸ 1920, ἡ σχέση αὕτη ἀνῆρχετο εἰς 1 ἐπὶ 15, τὸ 1940 εἰς 1 ἐπὶ 11. Σήμερον ὁ ἀμερικανικὸς δημόσιος τομεὺς ἀπασχολεῖ 1 ἐπὶ 8 ἐργαζομένων, σὲ σαφῆ τάσιν αὐξήσεως. Ἐπὶ πλεόν τὸ ἀμερικανικὸν δημόσιον κατέχει σήμερον τὸ 20 % τῆς ἀξίας τοῦ ἔθνικοῦ παγίου κεφαλαίου (πλὴν τῶν ὁδῶν καὶ τοῦ μεγαλύτερου μέρους τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ ναυτικοῦ ὕλικου), ἔναντι 7 % τὸ 1900.

Παραλλήλως ἐσημειώθη οὐσιώδης καὶ ἀποφασιστικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν «ἰσορροπίαν» τῶν δυνάμεων μεταξὺ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ τομέως. Τοῦτο προκύπτει σαφῶς ἐκ τῆς ποσοστιαίας ἀναλογίας τῶν δαπανῶν ἐπενδύσεως. Κατὰ τὸ 1959, τὸ συνολικὸν ὕψος τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ καὶ τῶν προϋπολογισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἀνῆρχετο εἰς δολλάρια 132 δις, ἔναντι ἀκαθαρίστων ἐπενδύσεων τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως ἐκ δολλαρίων 70 δις. Ὑφίστατο, οὕτω, σχέσις 1 πρὸς 2 μεταξὺ τῶν δύο τούτων μεγεθῶν. Ἀντιθέτως, τὸ 1920, τὸ συνολικὸν ὕψος τῶν δημοσίων προϋπολογισμῶν ἦτο τῆς τάξεως τῶν δολλαρίων 10,4 δις, ἐνῶ αἱ ἰδιωτικαὶ ἀκαθάριστοι ἐπενδύσεις συνεποσοῦντο εἰς δολλάρια 16,2 δις, ἤτοι ὑπερέβαινον κατὰ 60 % περίπου τὸ σύνολον τῶν δημοσίων δαπανῶν ἐπενδύσεως.

Ἄλλος δείκτης τῆς αὐξήσεως δραστηριότητος τοῦ δημοσίου τομέως ἐντὸς τῆς συγχρόνου δημοκρατικῆς οἰκονομίας, εἶναι ἡ μεγαλύτερα ἀναλογία τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὅποιον ὑπόκειται εἰς μεταφορὰν διὰ τῆς φορολογίας καὶ τῶν κοινωνικῶν δαπανῶν, πραγματοποιουμένης οὕτω τῆς σχετικῆς ἀνακατανομῆς ἐκ τῶν εὐπωρωτέρων πρὸς τὰς ἀπορωτέρας τάξεις. Ἐπίσης, ἀσκέιται πολιτικὴ στηρίξεως ὠρισμένων κατηγοριῶν εἰσοδήματος (π.χ. τοῦ γεωργικοῦ διὰ τῶν τιμῶν ἀσφαλείας), πρὸς ἐπίτευξιν κοινωνικοῦ χαρακτῆρος ἢ οἰκονομικῆς φύσεως ἀντικειμενικῶν σκοπῶν. Ἡ διερεύνησις τῶν ἐπιπτώσεων τοῦ δημοσίου τομέως ἐπὶ τῆς ἔθνικῆς οἰκονομίας πρέπει νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὸν αὐξήοντα ἀριθμὸν τῶν ρυθμιστικῶν παρεμβάσεων, ἀμέσων καὶ ἐμμέσων, εἰς τὴν πολύπλοκον καὶ ἐντόνως ἀλληλοεξαρτουμένην σύγχρονον οἰκονομίαν.

Οἱ ἀνωτέρω ποσοτικοὶ δείκται οὐδόλως ἐξαντλοῦν τὴν φύσιν καὶ ἔκτασιν

τῆς ἐπιδράσεως τοῦ συγχρόνου κράτους. Τοῦτο, διότι ἀδυνατοῦν νὰ σταθμίσουν τὴν ποιοτικὴν σημασίαν ἄλλων δραστηριοτήτων τοῦ δημοσίου τομέως, κυρίως δὲ τὴν ἰσχὺν τῶν νεωτέρων ὄπλων τῆς δημοσιονομικῆς, νομισματικῆς καὶ ἐμπορικῆς πολιτικῆς. Ἐπίσης, τὸ σύγχρονον κράτος ἐπιδρᾷ σταθεροποιητικῶς διὰ τῆς παροχῆς ἐγγυήσεων πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἰδιωτικῶν καταθέσεων, ἐνυποθήκων δανείων καὶ ἄλλων δραστηριοτήτων.

Ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιστήμη δὲν δύναται σήμερον νὰ διερευνήσῃ τὴν λειτουργίαν τοῦ οἰκονομικοῦ μηχανισμοῦ, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὸν ἰσχυρὸν προσδιοριστικὸν παράγοντα τοῦ δημοσίου τομέως. Συνεπεία τῶν ἀναφερομένων ἐνδείξεων τῆς κεντρικῆς θέσεως τοῦ συγχρόνου κράτους, μετεβλήθησαν αἱ βασικαὶ προϋποθέσεις τῆς διαρθρώσεως τῶν ἀγορῶν, τοῦ βαθμοῦ αὐτοτελείας τῶν ἀποφάσεων τοῦ ἰδιώτου ἐπιχειρηματίου καὶ τῆς δυνατότητος ἀριστοποιήσεως τῆς κατανομῆς τῶν διαθέσιμων πόρων, συμφῶνως πρὸς τὰς ἐνδείξεις τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν. Οἱ λαοὶ τῶν δημοκρατικῶν χωρῶν διαβιοῦν σήμερον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ κράτους τῆς εὐημερίας, τῆς μικτῆς, προγραμματισμένης ἢ ἐλεγχόμενης οἰκονομίας ἢ τοῦ συστήματος τῆς κρατικῆς κατευθύνσεως τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Κατὰ τοὺς μαρξιστάς, ἡ κεφαλαιοκρατία εἰσῆλθεν εἰς τὴν φάσιν τῆς κρατικῆς μονοπωλιακῆς ἢ ὀλιγοπωλικῆς ὀργανώσεως. Αἱ μελλοντικαὶ προοπτικαὶ τοῦ μικτοῦ οἰκονομικοῦ τούτου συστήματος ἐξετάζονται καὶ ἀπὸ τῆς εἰδικῆς σκοπιᾶς τοῦ ἔαν καὶ κατὰ πόσον ὠρισμένα ἐπαναστατικὰ ἐξελίξεις τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου ὀδηγοῦν κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν διεύρυνσιν τοῦ δημοσίου τομέως, παραλλήλως ἢ εἰς βᾶρος τοῦ ἰδιωτικοῦ, μὲ εὐμενεῖς ἢ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς σταθερότητος καὶ προόδου τῆς οἰκονομίας.

Σύντομος ἱστορικὴ ἀνασκόπησις

Ἡ κατωτέρω ἱστορικὴ ἀναδρομὴ σκοποῦν ἔχει νὰ διαγράψῃ τὰς πλέον σημαντικὰς ἐξελίξεις πρὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως διεύρυνσεως τοῦ δημοσίου τομέως, ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῶν ἐξελίξεων τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας περὶ τοῦ ρόλου τοῦ συγχρόνου κράτους (Οἰκονομικὴ καὶ Δημοσιονομικὴ Πολιτικὴ). Τοιοῦτοτρόπως θὰ προκύψῃ σαφέστερον τόσον ἢ σημειωθεῖσα ἐπαναστατικὴ σχέσις μεταξύ μεταβολῶν τῆς πραγματικότητος, ὅσων καὶ τῶν σημειωθεισῶν ριζικῶν μεταμορφώσεων τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας.

Ἐναμφισβητήτως, ἡ πορεία τῶν ἱστορικῶν ἐξελίξεων ἀποτελεῖ συνεχῆ διαδικασία, αἱ δὲ μεταβολαὶ εἶναι συνήθως βραδείαι καὶ ἀπαρατήρητοι. Παρὰ ταῦτα, σημειοῦνται ἐνίοτε δραματικαὶ ἐξελίξεις, αἱ ὁποῖαι ἰσοδυναμοῦν πρὸς «ρῆξιν» τῆς ἱστορικῆς συνεχείας, οὕτω δὲ ἀναγνωρίζονται, κυρίως ἐκ τῶν ὑστέρων, ὡς ἡ καμπὴ ἢ τὸ δρόσημον μιᾶς περιόδου. Ἀπὸ πλευρᾶς τῆς σχετικῆς ἰσχύος τοῦ δημοσίου τομέως καὶ τῶν ἐξελίξεων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ κρίσις, ἡ ὁποία συνεκλόνησεν ἀλληλοδιαδόχως τὰς χώρας τοῦ δυτικοῦ κόσμου, ἀναγνωρίζεται γενικῶς ὡς ἡ κρίσιμος καμπή.

Οὕτω, κατὰ τὸν καθηγητὴν E. Mason, ἡ ἀπὸ τοῦ 1930 περίοδος ἐγνώρισεν «ἐπαναστατικὴν σχεδὸν μετατόπισιν τῶν σχέσεων κράτους, ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἐργασίας ἐν Η.Π.Α., ἡ δὲ μετατόπισις αὕτη συνωδεύετο ὑπὸ ἀποδοχῆς ἐκ μέρους τῆς κοινῆς γνώμης οὐσιωδῶν μεταβολῶν ὡς πρὸς τὰς ἀντιλήψεις περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ οικονομικοῦ συστήματος καὶ τοῦ ρόλου τοῦ δημοσίου ἐν αὐτῷ». Οἱ ἀνωτέρω παρατεθέντες ποσοτικοὶ δείκται ἐκφράζουν τὰς ἐπελθούσας ἐπαναστατικὰς μεταβολάς.

Ἰδιαιτέρας βαρύτητος ὑπῆρξαν αἱ ραγδαῖαι μεταβολαὶ τῆς θεωρητικῆς ἐρμηνείας τῶν οικονομικῶν κρίσεων καὶ τῆς ἀντιμετωπίσεώς των διὰ τῆς ἐνεργοῦ παρεμβάσεως τοῦ κράτους. Ἡ σημειωθείσα πρόοδος εἰς τὴν διάγνωσιν τῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων τῆς οικονομικῆς κρίσεως καὶ εἰς τὴν ὑπόδειξιν τῆς καταλλήλου δραστικῆς θεραπείας προκύπτει ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς πρὸ τοῦ 1929 περιόδου πρὸς ἐκείνην τοῦ 1939. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ A. Smithies, «ἀκόμη καὶ μέχρι τοῦ 1928 ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ, δηλαδή ὁ ὑπὸ τοῦ δημοσίου προγραμματισμὸς ἐσόδων καὶ δαπανῶν, πρὸς ἐπίτευξιν ἐπιθυμητοῦ ἀποτελέσματος ἐπὶ τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος, ἦ πρὸς ἀποφυγὴν μὴ ἐπιθυμητοῦ τοιοῦτου τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀπασχολήσεως, ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος». Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐλαχίστη ἦτο ἡ ἀνάγκη μιᾶς θεωρίας περὶ δημοσίων δαπανῶν, ἐνῶ ἡ θεωρία τῆς φορολογίας ἐνδιεφέρετο πρωτίστως διὰ τὸ θέμα τῆς φορολογικῆς δικαιοσύνης.

Τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχεν ἐντόνως ἐμπειρικὴν χροιάν, μὲ κριτήρια καθαρῶς ταμιακά, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἢ ἐλαχίστης ἐπιγνώσεως τῶν γενικωτέρων ἐπιπτώσεων τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς τῶν δημοσίων δαπανῶν ἐπὶ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς κατευθύνσεως τῆς οικονομικῆς δραστηριότητος. Ἐπρόκειτο περὶ καταστάσεως μακαριότητος ἐν ἀγνοίᾳ, μὲ συχνὰ υἰοθέτησιν ἀλληλοσυγκρουομένων μέτρων καὶ ὀλεθρίων ἀποφάσεων περικοπῆς τῶν δημοσίων δαπανῶν, καθ' ἣν στιγμὴν ἤρχιζε περιοριζομένη ἡ ὀλικὴ ἐνεργὸς ζήτησις καὶ ἐξεδηλοῦντο τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς οικονομικῆς κρίσεως. Ὅπως ὁ γνωστὸς ἦρως τοῦ Μολιέρου, ὁ ὁποῖος κατάπληκτος ἀντελήφθη, ὅτι ὠμίλει πρόζαν ὀλόκληρον τὴν ζωὴν του, οὕτω καὶ αἱ κυβερνήσεις συνέχιζον τὴν παράδοσιν τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς, ἀγνοοῦσαι ποίου εἶδους καὶ ποιᾶς ἐκτάσεως ἐπίδρασιν ἤσκουν ἐπὶ τῆς ἔθνικῆς οικονομίας καὶ τῶν διεθνῶν οικονομικῶν σχέσεων. Συγκρινομένη μὲ τὴν σύγχρονον δημοσιονομικὴν πολιτικὴν, ἐκείνη τῆς περιόδου πρὸ τῆς μεγάλης οικονομικῆς κρίσεως, παρουσιάζει τὴν αὐτὴν ἐπιστημονικὴν διαφορὰν, ὅπως αἱ συνταγαὶ τῶν «κομπογιαννιτῶν» ἐναντι τῶν σημερινῶν ἀντιβιοτικῶν φαρμάκων.

Ὡς γνωστὸν, ἡ μεγάλη οικονομικὴ κρίσις τῆς περιόδου 1930 - 1932 συνεκλόνησε τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας καὶ τὴν Δ. Εὐρώπην. Ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ οικονομικοῦ σεισμοῦ καὶ τῆς ὁμαδικῆς ἀνεργίας ἑκατομμυρίων ἀτόμων ἀνεπήδησε, διὰ πρῶτην φοράν, ἡ ἔννοια τῆς θετικῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς, δηλαδή ὁ ταυτόχρονος καὶ κατάλληλος χειρισμὸς τῶν δημοσίων ἐσόδων καὶ δαπανῶν διὰ τὴν ἀναχαίτισιν τῆς ἐπιταχυνομένης κρίσεως καὶ τὴν ὑποβοή-

θησιν τῶν δυνάμεων τῆς ἀνακάμψεως. Δύο πρωταγωνισταὶ ἔχουν συνδέσει τὸ ὄνομά των μὲ τὴν τραγωδίαν τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, δηλαδὴ ὁ πρόεδρος Ροῦσβελτ καὶ ὁ οἰκονομολόγος Τζῶν Μάϋναρντ Κέϋνς.

Ἱστορικὴ ἔχει μείνει ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κέϋνς πρὸς τὸν πρόεδρον Ροῦσβελτ, δημοσιευθεῖσα εἰς τοὺς «Τάϊμς» τῆς Ν. Ὑόρκης, τὴν 30ὴν Δεκεμβρίου 1936. Ἐν αὐτῇ ἀνεφέροντο τὰ ἑξῆς : «Ὑμεῖς, κ. πρόεδρε, ἀφοῦ ἀπηλλάγητε τῶν δεσμῶν τῆς ὀρθοδόξου δημοσιονομικῆς πολιτικῆς, εἰσθε ἐλεύθερος νὰ χρησιμοποιοῦσθε, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐημερίας, τὴν τεχνικὴν, ἢ ὅποια μέχρι σήμερον ἀφέθη νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς σκοποὺς τοῦ πολέμου καὶ τῆς καταστροφῆς».

Φυσικῶς τῷ λόγῳ, αἱ πρῶται ἐνδείξεις τῆς νέας θετικῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς ἀντεπροσώπευον περιωρισμένης μόνον ἐκτάσεως ὄπλου κατὰ τῶν οἰκονομικῶν κυμάνσεων. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ περιωρίζετο εἰς τὴν προσωρινὴν τόνωσιν τῆς ἐνεργοῦ ζήτησεως. Ἐπιστεύετο ὅτι ἀφ' ἧς ἐξησφαλιζετο ἡ ἀνάκαμψις τῆς οἰκονομίας, αἱ ἑκτακοὶ δημόσια δαπάναι θὰ ἔπαυον νὰ ἐπιτελοῦν τὸν ἀρχικόν των προορισμόν, ὅποτε ἡ αὐξησης τῶν δημοσίων ἐσόδων, χάρις εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάρρωσιν, θὰ ἐξησφάλιζε τὴν ἰσοσκέλισιν τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ. Ὁρθῶς τονίζεται, ὅτι ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ τῆς περιόδου ἐκείνης ἐλάχιστα ἐθεωρεῖτο ὡς μέσον συστηματικῆς ἀντικυκλικῆς πολιτικῆς. Ἐτι ὀλιγώτερον ἐγένετο ἀντιληπτὴ ἡ σημασία τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς, ὡς ὄπλου πραγματοποιήσεως μακροχρονίων οἰκονομικῶν ἐπιδιώξεων.

Ἀναμφισβητήτως ἡ δημοσίευσις τῆς «Γενικῆς Θεωρίας» τοῦ Κέϋνς, τὸ 1936, καὶ ἡ ἀμερικανικὴ οἰκονομικὴ κρίσις τοῦ 1938 ἐπετάχυναν τὴν ὀριμανσίν τῆς νέας δημοσιονομικῆς πολιτικῆς καὶ διηκόνουν τὴν μεταστροφὴν τόσον τῆς κοινῆς γνώμης, ὅσον καὶ τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς ἡγεσίας. Ἐνδεικτικὴ τῶν ἐξελίξεων αὐτῶν εἶναι ἡ κατὰ τὸ 1938 ρητὴ διακήρυξις τοῦ προέδρου Ροῦσβελτ ἐπὶ τοῦ μέτρου τῆς οἰκονομικῆς ἀναρρώσεως. Διὰ πρώτην φοράν, τότε, ἐτονίσθη ὁ ρόλος τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς ὡς ἰσχυροῦ ὄργανου ἐπηρεασμοῦ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ἡ περίοδος τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου καὶ τῆς μεταπολεμικῆς ἀνορθώσεως καὶ ἀνασυγκροτήσεως τῆς Εὐρώπης ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα, ἀφ' ἑνός, τὴν ἐδραΐωσιν τῆς σημασίας τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς καί, ἀφ' ἑτέρου, τὴν μετατόπισιν τῶν στόχων : ἐκ τῆς ἐξουδετερώσεως τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως πρὸς τὴν διατήρησιν τῶν ὑψηλῶν ἐπιπέδων ἀπασχολήσεως τῶν πολεμικῶν ἐτῶν.

Οἱ προσδιοριστικοὶ παράγοντες τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας

Μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γενικῶν τάσεων ποσοτικῆς καὶ ποιοτικῆς διευρύνσεως τῆς ἐπιδράσεως τοῦ συγχρόνου κράτους ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὸ εἰδικώτερον θέμα τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τῆς ἀποτελεσμά-

τικότητός του, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ δημόσιος τομεὺς ἐπηρεάζει τὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας. Κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν, ἡ οἰκονομικὴ μεγέθυνσις καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις συνεπάγονται τὴν αὐξήσιν τοῦ πραγματικοῦ προϊόντος κατ' ἀπασχολούμενον ἢ καὶ κατὰ κεφαλὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὑπονοεῖ καὶ αὐξήσιν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας κατὰ ποσοστὸν εἴτε ἴσον, εἴτε διάφορον τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ ἀκαθαρίστου ἔθνικοῦ προϊόντος. Σήμερον ὑπὸ τὸν ὄρον «ὕγιης» οἰκονομικὴ μεγέθυνσις ἢ ἀνάπτυξις περιλαμβάνεται, θεωρητικῶς τουλάχιστον, ὁ αὐτὸς ρυθμὸς αὐξήσεως τῆς μέσης παραγωγικότητος καὶ τοῦ ἀκαθαρίστου ἔθνικοῦ προϊόντος. Ἡ σχέσις, ὅμως, αὕτη δὲν εἶναι μονομερής. Τοῦτο, διότι αἱ μεταβολαὶ τῆς μέσης παραγωγικότητος ἐπηρεάζουν ἀπ' εὐθείας τὴν αὐξήσιν τοῦ παραγωγικοῦ ἀποτελέσματος καί, διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ἐπιπέδου αὐτοῦ, προσδιορίζουν τὸ ὕψος τοῦ πλεονάζοντος εἰσοδήματος, τελικῶς δὲ καὶ τὸν ρυθμὸν σχηματισμοῦ τοῦ κεφαλαίου.

Εἰς δυναμικὸν οἰκονομικὸν σύστημα, ὡς ἀναγνωρίζεται γενικῶς, οἰαδήποτε δραστηριότητος τοῦ δημοσίου τομέως, ἀνεξαρτήτως τοῦ κριτηρίου τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐπὶ τοῦ ἐκάστοτε ἐπιπέδου τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Τοιοῦτοτρόπως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπηρεάζουσα, θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ὡς παρατηρεῖ ὁ Β. Hoselitz, «ἡ ἀνάλυσις τοῦ ρόλου τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν μεγέθυνσιν ταυτίζεται μὲ τὴν ἀνάλυσιν οἰασδήποτε νοητῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς». Οὕτως, ἀνεξαρτήτως τῆς κατάταξέως, π.χ. τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν συμφώνως πρὸς τὸν τελικὸν αὐτῶν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν, εἰς τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως, προώθησιν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, παραγωγὴν πρὸς ἱκανοποίησιν τρεχουσῶν ἀναγκῶν, ἀνάπτυξιν τῆς ἀμυντικῆς ἱκανότητος τοῦ ἔθνους καὶ διανομὴν τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος, δημιουργοῦνται οἰκονομικῆς φύσεως ἐπιπτώσεις ἐπὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς μεγεθύνσεως καὶ ἀναπτύξεως, διὰ τῶν ὁποίων ἐπηρεάζεται τελικῶς ἡ μέση παραγωγικότης.

Ἰδιαιτέρως προκειμένου περὶ ὑπαναπτύκτων χωρῶν, δυσχερῆς ἀποβραίνει ἡ διάκρισις μεταξὺ οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς. Οὕτως, ἡ ἐφαρμογὴ προγράμματος δημοσίας ὑγείας ἢ ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως, μολονότι ἀντιπροσωπεύει ὄργανον τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς, ἐν τούτοις, συνεπάγεται συνήθως εὐρυτάτας ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς πορείας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐφόσον, λοιπόν, ἀναγνωρίζεται ἡ ἀναπόφευκτος ἐπίδρασις οἰασδήποτε κρατικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, προκύπτει τὸ κεντρικὸν θέμα τῆς ἀποδοτικότητος καὶ παραγωγικότητος αὐτοῦ τούτου τοῦ δημοσίου τομέως (1). Μεταπολεμικῶς, ὅτε αἱ οἰκονομίαι τῶν δυτικῶν χωρῶν

1) Ὡς παρατηρεῖ ὁ C. L. Harriss, ἡ ἐκτίμησις τῶν δημοσίων δαπανῶν, συμφώνως πρὸς τὴν μέθοδον τῶν ἔθνικων λογαριασμῶν, ἐνδέχεται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα. Τοῦτο διότι αἱ προϋποθέσεις, ὅτι α' τὸ πλεῖστον τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων προσφέρει ὑπηρεσίας ἴσης ἀξίας πρὸς τὰ καταβαλλόμενα ἡμερομίσθια ἢ τοὺς μισθοὺς· β' ὅτι οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς, οἱ χρησιμοποιοῦμενοι ὑπὸ τῶν δημοσίων ὀργανισμῶν, παρέχουν ὑπηρεσίας, τῶν ὁποίων ἡ ἀξία ἰσοῦται πρὸς τὸ κόστος αὐτῶν, καὶ γ' ὅτι αἱ

ἀντιμετωπίζουν προβλήματα ισχυρῶν πληθωρικῶν πιέσεων, λόγω ὑψηλῶν ἐπιπέδων ἀπασχολήσεως, οὐχὶ δὲ πλέον θέματα δημοσιονομικῆς καὶ νομισματικῆς πολιτικῆς πρὸς τόνωσιν τῆς ἐνεργοῦς ζητήσεως, ἔστω καὶ διὰ τῆς κατασκευῆς δημοσίων ἔργων χαμηλῆς ἢ μηδὲν παραγωγικότητας (π.χ. ὄρυξις λάκκων κ.λ.), ὡς κατὰ τὴν μεσοπόλεμον περίοδον, ἐτέθη τὸ φλέγον θέμα τῆς ἀποδοτικότητος τῶν δημοσίων δαπανῶν καὶ τῶν μεθόδων ἐκτιμῆσεως καὶ ἐκλογῆς μεταξὺ τῶν διαζευκτικῶν δυνατοτήτων ἐπενδύσεως καὶ ἀνακατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ἀποβαίνει ἤδη ἀξίωμα, ὅτι ἡ ἀποδοτικότης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἐπηρεάζεται οὐσιωδῶς ἐκ τῆς ἀποδοτικότητος, μετὰ τῆς ὁποίας τὸ δημόσιον δαπανᾷ τὰ ἐκ τῆς φορολογίας καὶ ἄλλων πηγῶν ἔσοδά του εἰς τὴν κατασκευὴν ἔργων ὑποδομῆς (ὁδοποιίας, ἐγγειοβελτιωτικῶν κ.λ.), ὡς ἐπίσης εἰς τὸν οἰκισμὸν, τὰς ὑπηρεσίας ὑγιεινῆς, τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν.

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω διαπιστώσεων, ἐπιβάλλεται νὰ ἐρευνηθοῦν οἱ κυριώτεροι τρόποι καὶ ὁ γενικώτερος μηχανισμὸς ἐπιδράσεως τοῦ δημοσίου τομέως ἐπὶ τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας καί, εἰ δυνατόν, ἡ ἀξιολόγησις τῶν ποικίλων μέσων, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ ἀποτελεσματικότητός των καὶ «πιέσεως» ἐπὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως. Οὕτως, ἡ μέση παραγωγικότης τῆς ἐργασίας δύναται νὰ μεταβληθῆ κατὰ τρεῖς τρόπους :

α' Διὰ τῆς βελτιώσεως τῆς μέσης *ποιότητος* τῆς ἐργασίας. Τοῦτο περιλαμβάνει, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω λεπτομερέστατα, πᾶσαν ἐπένδυσιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα ἢ τὸ ἔμψυχον κεφάλαιον (1).

β' Διὰ τῆς πλέον ἀποδοτικῆς χρησιμοποίησεως τῆς ἐργασίας δεδομένης ποιότητος.

γ' Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ἐργασίας δεδομένης ποιότητος μὲ περισσώτερον ἢ καλλίτερον πάγιον κεφάλαιον.

Αἱ ὡς ἄνω τρεῖς μέθοδοι δὲν εἶναι διαζευκτικαί, ἀλλὰ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ταυτοχρόνως καὶ εἰς ποικίλοντα συνδυασμὸν πρὸς αὔξησιν τῆς

μεταββάσεις εἰσοδημάτων εἶναι οὐδετέρου χαρακτῆρος. Αἱ ἀνωτέρω τρεῖς προϋποθέσεις ἐνδέχεται νὰ εἶναι εὐχρηστοὶ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, οὐδόλως, ὁμως, συμβάλλον εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἔαν καὶ κατὰ πόσον ἡ κοινωνία ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ἐξασφαλίζει τὰ λογικῶς καλλίτερα ἀποτελέσματα, ἢ ἔαν ὁ δημόσιος τομεὺς θὰ ἐλειτούργει ἀποδοτικώτερον, διὰ τῆς ἀπορροφήσεως ὀλιγωτέρων ἢ περισσοτέρων οἰκονομικῶν πόρων.

1) Ὁ ὅρος «ἀνθρώπινος παράγων» χρησιμοποιεῖται τελευταίως εὐρύτατα καὶ μάλιστα ὡς εἰδικὴ κατηγορία ἐπενδύσεων, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς μεγιστοποιήσεως τῶν ἱκανοτήτων δεδομένου πληθυσμοῦ ὠρισμένης χώρας. Αἱ ἐπενδύσεις εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα περιλαμβάνουν πᾶσαν δαπάνην, ἣτις ἐξασφαλίζει τὴν καλλίτεραν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν καὶ διανοητικῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἀτόμου, καὶ δὴ πρὸς τὰς ἐπιθυμητὰς κατευθύνσεις, συμφώνως πρὸς τὰ κρατοῦντα κοινωνικὰ κριτήρια. Φυσικῶς τῷ λόγῳ, αἱ ἐπενδύσεις εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα πραγματοποιοῦνται, εἰς τὰ σημερινὰ δημοκρατικὰ καθεστῶτα, εἰ αὐξήσονται βαθμῶν, βάσει προγράμματος, τὸ ὁποῖον ἐκτιμᾷ τὰς ἀμέσους καὶ μελλοντικὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας, κατὰ εἰδικότητας καὶ ἀριθμὸν εἰδικῶν. Τοιοῦτοτρόπως, ἐπιδιώκεται ἡ ἐξισορρόπησις τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως τῶν ποικίλων ἱκανοτήτων καὶ ἰδιοτήτων, τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖ ἡ ραγδαίως ἐξελισσομένη κοινωνία καὶ οἰκονομία τῆς σήμερον.

μέσης παραγωγικότητας, ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε περιπτώσεων. Εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς οἰκονομικῆς μεγεθύνσεως καὶ ἀναπτύξεως τὸ κράτος ἐπιδιώκει τὴν βελτίωσιν τῆς μέσης παραγωγικότητος, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, καὶ πρὸς τὰς τρεῖς κατευθύνσεις. Βεβαίως, ἡ ἐκάστοτε ἐκλογή ὑπόκειται εἰς τὴν περιοριστικὴν ἐπίδρασιν ἐξωγενῶν καὶ ἐσωγενῶν παραγόντων, ὡς ἡ ποσότης καὶ ἡ ποιότης τῶν διαθεσίμων πόρων, ἡ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ κ.τ.λ.

Ἡ λεπτομερεστέρα ταξινομήσις τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φορέως τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῆς μέσης παραγωγικότητος συνεπάγεται τὰς ἑξῆς διακρίσεις.

- α' Ἄμεσον ἢ ἐμμεσον,
- β' Βραχυχρόνιον ἢ μακροχρόνιον,
- γ' Αὐτόνομον ἢ παράγωγον,
- δ' Τομέα παραγωγῆς ἀγαθῶν ἢ ὑπηρεσιῶν.

Ἀναλόγως πρὸς τὴν χρησιμοποιουμένην πολιτικὴν, διακρίνομεν οἰκονομικὴν, νομισματικὴν, δημοσιονομικὴν, ἐμπορικὴν καὶ κοινωνικὴν. Τέλος, οὐσιώδους σημασίας εἶναι ἡ διάκρισις μεταξὺ τῶν διαφόρων «ἐπιπέδων» ἢ «σημείων», ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀσκεῖται ἡ πίεσις τοῦ δημοσίου τομέως. Οὕτω, διακρίνομεν μεταξὺ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ συνόλῳ τῆς, τῶν διαφόρων τομέων αὐτῆς, περιοχῶν, κλάδων, ἐπιχειρήσεων, κατὰ κλάδον καὶ μέγεθος, κατὰ ἐπαγγελματικὰς κατηγορίας καὶ εἰδικότητος, ὡς ἐπίσης μεταξὺ ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀγορᾶς, διαρθρώσεως αὐτῶν (μονοπωλιακὴ κ.τ.λ.).

Αἱ κυριώτεραι διαπιστώσεις περὶ τῶν μεθόδων ἐπηρεασμοῦ τῆς μέσης παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας ὑπὸ τοῦ φορέως τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς, βάσει τῆς ἀνωτέρω ταξινομήσεως, εἶναι αἱ ἑξῆς :

1. *Πληθυσμιακαὶ μεταβολαί* : Ἡ μέση παραγωγικότης τῆς ἐργασίας δύναται νὰ ἐπηρεασθῇ μακροχρονίως διὰ τῆς πολιτικῆς, ἢ ὁποία τείνει νὰ μεταβάλῃ τὰ βασικὰ πληθυσμιακὰ δεδομένα, ὅπως τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν, τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ, τὸ ποσοστὸν τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ, τὴν γεωγραφικὴν του κατανομήν. Αἱ μεταβολαὶ αὗται ἐκδηλοῦνται διαχρονικῶς, διὰ τῆς συνθέσεως, ποιότητος καὶ σχετικοῦ βαθμοῦ στενότητος τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Τελευταίως, ἰδιάζουσα σημασία ἀποδίδεται εἰς τὴν μετανάστευσιν, ἐσωτερικὴν καὶ διεθνῆ, τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Σήμερον ὠρισμένα βιομηχανικὰ χῶραι τῆς Δύσεως ἀντιμετωπίζουν ὀξυτάτην ἔλλειψιν ἐργατικῶν χειρῶν καὶ, ὡς ἐκ τούτου, ὑποχρεοῦνται νὰ προσφύγουν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐργατῶν ἐκ τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Ἀντὶ τῆς παλαιότερας ὁμαδικῆς μεταναστεύσεως, ἐφαρμόζεται τὸ σύστημα τῆς, βάσει ὑπολογισμοῦ τῶν ἀναγκῶν εἰς ἐργατικὰς χεῖρας, εἰσαγωγῆς ὠρισμένου ἀριθμοῦ ἐργατῶν, πολλάκις δὲ καὶ ὠρισμένων εἰδικότητων. Τοιοῦτοτρόπως, αἱ βιομηχανικὰ χῶραι συμπληρῶνουν τὰ ἐτήσια ἐλλείμματα τοῦ προϋπολογισμοῦ των εἰς ἔμψυχον παράγοντα, ὁπότε ἡ πολιτικὴ τοῦ κράτους συμβάλλει ἀμέσως εἰς τὴν ἀνοδὸν τῆς μέσης παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Τοῦτο πραγματοποιεῖται ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως, διὰ τοῦ μηχανισμοῦ ἀνακατατάξεων, διὰ τοῦ ὁποίου αἱ εἰσαγόμεναι ἐργατικὰ χεῖρες, κατωτέρας σχετικῶς παραγωγικότητος καὶ χαμηλο-

τέρων επιπέδων άμοιβής, άποδεσμεύουν έγχώριον έργατικόν δυναμικόν, τὸ ὁποῖον προωθεῖται εἰς άπασχολήσεις ύψηλοτέρας παραγωγικότητας καὶ άμοιβής (1).

Διὰ τὰς ύπαναπτύκτους χώρας ἡ διαρροή αὕτη τοῦ έργατικοῦ δυναμικοῦ τῶν πλέον παραγωγικῶν ηλικιῶν καὶ τῶν ἐν άνεπαρκείᾳ ειδικοτήτων (έπιστήμονες, ειδικευμένοι έργαταὶ κ.ά.), δύναται νὰ ἔχη καταστρεπτικὰς συνεπειὰς ἐπὶ τῆς προσπάθειας οικονομικῆς ανάπτυξεως. Μολονότι άντιπροσωπεύει πρόσκαιρον άμβλυσιν τῆς άνεργίας καὶ τῆς ύποαπασχολήσεως καὶ ενίσχυσιν τοῦ έθνικοῦ εἰσοδήματος διὰ τῆς άποστολῆς έμβασμάτων, ἐν τούτοις, ἐπιδρᾶ άνασταλτικῶς ἐπὶ τῆς οικονομικῆς ανάπτυξεως. Ἐπὶ τοῦ ζωτικοῦ τούτου προβλήματος διὰ τὴν Ἑλλάδα ὀρθῶς τονίζει ὁ καθηγητῆς Α. Παπανδρέου, ὅτι πρέπει, πάση θυσίᾳ, ν' άποθαρρυνθῆ ἡ τάσις πρὸς μετανάστευσιν, ἡ ὁποία ἐνδέχεται νὰ άποβῆ, εἰς τὸ έγγύς μέλλον, άποφασιστικόν έμπόδιον διὰ τὴν πρόδον τῆς έλληνικῆς οικονομίας.

2. Βελτιώσεις υγείας καὶ μορφώσεως τοῦ πληθυσμοῦ : Πρόκειται περὶ δύο ἐκ τῶν πλέον βασικῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων τῆς μέσης παραγωγικότητος τῆς έργασίας, διὰ τῆς βελτιώσεως τῆς ποιότητος αὐτῆς. Προκειμένου περὶ τῆς υγείας, ὁ J. Spengler ύπελόγησεν, ὅτι εἰς τὰς ύποαναπτύκτους χώρας ἡ δυνητικὴ παραγωγικότης τοῦ πληθυσμοῦ δύναται νὰ αὐξηθῆ κατὰ 20-30%, ἐὰν ἡ σύνθεσις κατὰ ηλικίαν καὶ τὸ επίπεδον υγιεινῆς προσεγγίσουν τὰ δυτικοευρωπαϊκὰ επίπεδα.

Ἐναφορικῶς πρὸς τὴν κεντρικὴν σημασίαν τῆς παιδείας, ὡς προϋποθέσεως ταχείας οικονομικῆς μεγεθύνσεως καὶ ανάπτυξεως, δὲν χρειάζεται έκτενῆς ἀνάλυσις, διότι ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν αὐτὴν τὸ θέμα τοῦτο εὑρίσκεται εἰς τὸ ἐπίκεντρον τοῦ παγκοσμίου ενδιαφέροντος. Ἄρκει μόνον νὰ λεχθῆ, ὅτι παρατηρεῖται ριζικὴ μεταστροφή ὅσον άφορᾷ εἰς τὴν προτεραιότητα τῶν ἐπενδύσεων εἰς τὴν παιδείαν, αἱ ὁποῖαι θεωροῦνται ὑψίστης παραγωγικότητος καὶ ὡς συμβάλλουσαι εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ έθνικοῦ εἰσοδήματος, κατὰ ποσοστὸν ἴσον ἢ μεγαλύτερον μετ' ἐκεῖνο τοῦ συντελεστοῦ Κεφάλαιον. Ἡδὴ έκδηλοῦται ὀξυτάτη ἔλλειψις ειδικευμένων στελεχῶν, έργατῶν, ἐπιστημόνων καὶ επιχειρηματικῶν στελεχῶν ὄχι, μόνον, εἰς τὰς προηγμένας χώρας, ἀλλὰ ἐξ ἴσου ἢ καὶ περισσότερο εἰς τὰς ύπαναπτύκτους. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν καθυστερημένων χωρῶν, ἡ ἔλλειψις τῶν πάσης φύσεως ειδικοτήτων άναγνωρίζεται σήμερον, ὅτι άποτελεῖ τὸν σοβαρότερον άνασταλτικόν παράγοντα τῆς οικονομικῆς ανάπτυξεως, οὐχὶ δὲ ἡ ἔλλειψις κεφαλαίου, ὡς ἄλλοτε ἐπιστεύετο. Ὁ φορεὺς τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς δύναται νὰ ἐπηρέαση τὴν μέσιν παραγωγικότητα τῆς έργασίας, μακροχρονίως μὲν, διὰ τῶν άπαραιτήτων ἐπενδύσεων πρὸς μεταρρύθμισιν τοῦ ὅλου εκπαιδευτικοῦ συστήματος, βραχυχρονίως δέ, διὰ τῆς μετεκπαιδεύσεως καὶ ἐπιμορφώσεως τοῦ ὑφισταμένου έργατικοῦ δυναμικοῦ,

1) Ὡς π.χ. ἐκ τῶν ὕφαντικῶν βιομηχανιῶν πρὸς τὰς χημικὰς ἢ ἐκ τοῦ τομέως τῶν βοηθητικῶν ὑπηρεσιῶν (ὀδηγοί, εἰσπράκτορες, ἐπιστάται κ.τ.λ.) εἰς τὴν βιομηχανίαν.

του ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ καὶ τῶν ἐπιχειρηματικῶν καὶ διοικητικῶν στελεχῶν.

Λίαν χαρακτηριστικαὶ ἐξελίξεις πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν εἶναι, ἀφ' ἑνός, ἡ τελευταία ἔκθεσις τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ὑπὸ τὸν τίτλον «Παράγοντες εὐνοοῦντες τὴν ταχυτέραν οἰκονομικὴν μεγέθυνσιν» (1). Ἡ ἔκθεσις αὕτη συνδέει κατὰ τρόπον ἄρρηκτον τὸν ρυθμὸν οἰκονομικῆς μεγεθύνσεως πρὸς τὸ ἐπίπεδον τῆς μορφώσεως καὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν καταλλήλων στελεχῶν. Ἐπίσης, εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας ἐπικρατοῦν ἀνάλογοι ἀπόψεις, ἐπὶ πλέον δέ, τὸ πρόβλημα τοῦ ὑψηλοῦ σχετικῶς βαθμοῦ ἀνεργίας ἀποδίδεται πρωτίστως εἰς τὴν προσφορὰν εἰδικότητων, διὰ τὰς ὁποίας ἔχει ἀτονήσει ἡ ζήτησις, λόγω ραγδαίων τεχνολογικῶν ἐξελίξεων. Συνεπῶς τὸ πρόβλημα τῆς ἀμερικανικῆς ἀνεργίας δύναται νὰ ἀμβλυθῇ διὰ τῆς στροφῆς τῆς παιδείας πρὸς τὰς ἐντόνως ζητούμενας τεχνικὰς εἰδικότητας.

3. Προώθησις τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης καὶ τῶν ἐφαρμογῶν αὐτῆς :

Εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ὁ φορεὺς τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς ἀσκεῖ ἀμεσωτάτην καὶ ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς μέσης παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, διὰ τῆς ἐνισχύσεως τῆς βασικῆς ἐρεῦνης εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐπιστήμης, κυρίως δὲ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, καὶ τῆς ταχείας καὶ εὐρυτέρας δυνατῆς ἐφαρμογῆς τῶν κατακτήσεων αὐτῆς εἰς τὸν παραγωγικὸν μηχανισμόν. Διὰ τῆς εὐρείας χρηματοδοτήσεως τῶν ποικίλων ἰδρυμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, τὸ κράτος δύναται νὰ ἀσκήσῃ ἰσχυρὰν προωθητικὴν δύναμιν, ὅταν μάλιστα φέρῃ σήμερον τὸ κυριώτερον βᾶρος τῶν δαπανῶν. Ἐκτός, ὁμως, τῆς βασικῆς ἢ καθαρῶς ἐρεῦνης, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἐξασφαλίσεως μιᾶς δυναμικῆς καὶ συνεχῶς ἀνανεουμένης οἰκονομίας, προέχουσαν σημασίαν ἔχει ἡ ταχεῖα ἀξιοποίησις τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιτευγμάτων ἐφηρμοσμένης ἐρεῦνης ὑφ' ὄλων τῶν παραγωγικῶν μονάδων τῆς χώρας, αἱ ὁποῖαι δύναται τοιοιτοτρόπως νὰ βελτιώσουν τὴν ἀποδοτικότητά καὶ παραγωγικότητά των. Πρὸς τούτοις, ἀπαιτεῖται ἡ δημιουργία τοῦ καταλλήλου μηχανισμοῦ ταχείας μεταδόσεως τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου καὶ τῶν τεχνολογικῶν ἐπιτευξέων, ὅχι μόνον ἐντὸς τοῦ δημοσίου τομέως, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν τομέα, πρὸς ὠρισμένας κατηγορίας παραγωγικῶν μονάδων (π.χ. τὰς μικρομεσαίας ἐπιχειρήσεις), τέλος δέ, ὑπὸ μορφήν τεχνικῆς βοήθειας, νὰ τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης ὑφίσταται μερικὴ συνεργασία κράτους καὶ ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, χάρις εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῆς δαπάνης τῆς

1) National Economic Development Council: Conditions Favourable to Faster Growth, London, H. M. Stationary Office, 1963: «Ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς μεγεθύνσεως, αἱ δημόσιαι δαπάναι διὰ τὴν παιδείαν δύναται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐπένδυσις, κατὰ τι ἀνάλογος πρὸς τὴν δαπάνην εἰς πάγιον ὑλικὸν κεφάλαιον καὶ ἡ ὁποία θὰ ἐξασφαλίσῃ ἀπόδοσιν, ὑπὸ μορφήν ἠϋξημένης ἀποτελεσματικότητος καὶ οἰκονομικῆς μεγεθύνσεως». Σελὶς 1.

έπιστημονικής έρευνας υπό του κράτους. Βασικώς και πολλαπλώς, όμως, εκδηλούνται σχέσεις ανταγωνισμού και αντίθεσως συμφερόντων. Τυπικόν παράδειγμα είναι ή υπό τών άμερικανικής και βρετανικής κυβερνήσεων «μονοπωλιακή» αξιοποίησης του μεγαλύτερου αριθμού έπιστημόνων δι' έρευναν σχετικήν με την εθνικήν άμυναν. Έν τοιαύτη περιπτώσει, ό ιδιωτικός τομέυς άδυνατεί να εξασφαλίση τόν αναγκαίον αριθμόν τών έν ανεπαρκεία ύψηλης ειδικεύσεως έπιστημόνων, έπίσης δέ, δυσανασχετεί, διότι τά έπιτεύγματα τών κρατικών ίνστιτούτων έρευνών δέν καθίστανται άρκούντως και ταχέως προσιτά. Κατά κανόνα, όμως, ώς αναπτύσσεται κατωτέρω έκτενέστερον, ή σύγκρουσις διά τήν εξασφάλισιν μεγαλύτερου ποσοστού τών διαθεσίμων ειδικοτήτων άποβραίνει εις βάρος του δημοσίου. Άκριβώς δέ οι κίνδυνοι έκ τής διαρροής αυτής πρέπει να τύχουν τής δεούσης προσοχής.

Αί δαπάναι δι' έπιστημονικήν έρευναν, καθαρών και έφηρμοσμένην, ηυξήθησαν άλματωδώς εις τās κυριωτέρας βιομηχανικάς χώρας τής Δύσεως. Ούτως, έν Μεγάλη Βρετανία έδαπανήθη, κατά τό διάστημα 1955 - 1956, ποσόν 300 έκατομμυρίων λιρών ή τό 1,7 % του άκαθαρίστου έθνικού προϊόντος, ένώ διά τά έτη 1961 - 1962 διετέθησαν 634 έκατομμύρια λιρών, ήτοι τό 2,7 % του Α.Ε.Π. Διά τās Ένωμένες Πολιτείας τά αντίστοιχα ποσά είναι άστρονομικά.

4. *Πρωώθησις τής μετακινήσεως εργατικού δυναμικού έν τών άπασχολήσεων χαμηλής παραγωγικότητας προς εκείνας ύψηλοτέρας παραγωγικότητας* : Ό φορέυς τής οικονομικής πολιτικής δύναται να έπηρέαση μακροχρονίως, αλλά και μεσοπροθέσμως, την μέσην παραγωγικότητα τής εργασίας, διά τής έπιταχύνσεως τής μετακινήσεως και τής στροφής του εργατικού δυναμικού μεταξύ τών διαφόρων τομέων τής οικονομίας, τών περιοχών ή παραγωγικών κλάδων. Άποτελεί γενικώτατον φαινόμενον, εις τās προηγμένας και ύπαναπτύκτους χώρας άνεξαιρέτως, ή ύπαρξις σημαντικών διαφορών εις την μέσην παραγωγικότητα τής εργασίας όχι, μόνον, άπό τομέως εις τομέα (γεωργία, βιομηχανία, ύπηρεσίαι) ή άπό περιοχής εις περιοχήν (Νότιος και Βόρειος Ιταλία), αλλά και μεταξύ όμοειδών επιχειρήσεων του αύτου βιομηχανικού κλάδου. Συνεπώς, ή οικονομική πολιτική διαθέτει σημαντικά περιθώρια αύξήσεως τής μέσης παραγωγικότητος τής εργασίας, διά τών έν λόγω άνακατατάξεων και μετακινήσεων του εργατικού δυναμικού. Έφόσον, όμως, ή μετατόπισις αύτη ίσοδυναμεί προς μετακίνησιν έκ τών όλιγώτερον προς τās περισσότερον προηγμένας μεθόδους, δηλαδή προς καλλιτέρους συνδυασμούς τών συντελεστών τής παραγωγής, ή άπαραίτητος «εύκίνησις» και ή ικανότης άναπροσαρμογής τής εργασίας εις τά νέα συστήματα και τών επιχειρηματιών εις τό πνεύμα τής άλλαγής και τών καινοτομιών, διαδραματίζουσι άποφασιστικόν ρόλον. Έπό τήν έννοιαν αύτήν, ή έπίδρασις του δημοσίου τομέως τείνει τά εκδηλωθή βραδέως. Άντιθέτως, περισσότερον άποτελεσματική βραχυχρονίως δύναται να άποδειχθή ή προσπάθεια δημιουργίας περισσότερον ανταγωνιστικού πλαισίου, διά του περιορισμού τών μονοπωλίων και άλλων ένεργειών παραποίησεως του έλευθέρου ανταγωνισμού. Έπίσης, ή

πολιτική τῶν κινήτρων πρὸς τὴν βιομηχανίαν δύναται νὰ ἔχη ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Τοῦτο ὀφείλεται, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, εἰς τὰς σημαντικὰς διαφορὰς παραγωγικότητος καὶ ἀποδοτικότητος μεταξύ τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ αὐτοῦ κλάδου. Οὕτως, αἱ ἐπιχειρήσεις, τῶν ὁποίων ἡ παραγωγικότης αὐξάνει ταχύτερον, ἀσκοῦν πίεσιν ἐπὶ τῶν λοιπῶν μονάδων τοῦ αὐτοῦ κλάδου οὐχί, μόνον, ἀπὸ ἀπόψεως τιμῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἱκανότητός των νὰ προσφέρουν ὑψηλότερα ἡμερομίσθια. Τοιοῦτοτρόπως ὁ φορεὺς τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς δύναται νὰ ἐνισχύσῃ τὴν «ἐνδοκλαδικήν» διαδικασίαν βελτιώσεως τῆς μέσης παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας καὶ διὰ τῆς πολιτικῆς τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ὄρων τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀπαριθμήσεως καὶ ἀναλύσεως προέκυψαν οἱ κυριώτεροι προσδιοριστικοὶ παράγοντες τῆς μέσης παραγωγικότητος δεδομένης οἰκονομίας. Ἡ προσπάθεια ὑπολογισμοῦ τῆς μέσης παραγωγικότητος ἐργασίας ἐκ τοῦ μακροοικονομικοῦ εἰς τὸ μικροοικονομικὸν ἐπίπεδον προϋποθέτει τὴν μελέτην τῶν ποικίλων παραγωγικῶν μονάδων (ἐπιχειρήσεων) κατὰ κλάδον καὶ τομέα τῆς οἰκονομίας. Ἡ ἐργασία αὕτη προσκόπτει εἰς σημαντικὰς δυσχερείας, λόγῳ τῆς ἀλληλεπιδράσεως πολυαριθμῶν παραγόντων, μὲ μεταβαλλομένην ἔντασιν, ἀναλόγως ἐκάστης περιπτώσεως. Ἐτι δυσχερεστέρα εἶναι ἡ ἔρευνα τῆς *δυναμικῆς* πλευρᾶς τῆς παραγωγικότητος, δηλαδή, τῶν διαχρονικῶν αὐτῆς μεταβολῶν, βραχυχρονίως καὶ μακροχρονίως. Ὅσάκις ἐπιζητεῖται ἡ ἀνάλυσις τῶν διαφόρων προσδιοριστικῶν παραγόντων, οἱ ὅποιοι συνέβαλον εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς μέσης παραγωγικότητος μεταξύ δύο χρονικῶν σημείων, περαιτέρω δὲ ἐπιδιώκεται ἡ ἐκτίμησις τῆς σχετικῆς σημασίας ἐκάστου, τότε, ἀνακύπτουν ἀνυπερβλητοὶ σχεδὸν δυσχερείαι. Τυπικὸν παράδειγμα εἶναι ἡ πρόσφατος προσπάθεια ἐντοπίσεως καὶ ἀξιολογήσεως τῶν παραγόντων τῆς μακροχρονίου μεγεθύνσεως τῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομίας. Φυσικῶς τῷ λόγῳ, εἰς τοὺς παράγοντας αὐτοὺς περιλαμβάνεται καὶ ἡ παραγωγικότης.

Κατὰ τὴν περίοδον 1870 - 1929, τὸ ἀκαθάριστον ἐθνικὸν προϊόν τῶν Η.Π.Α. ηῤῥήθη κατὰ 100 %, ἐκ δὲ τοῦ ποσοστοῦ τούτου τὸ 31 % ὀφείλεται εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν χρησιμοποιηθεισῶν ποσοτήτων ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, ἐνῶ τὸ 69 % εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς παραγωγικότητος. Ἡ περαιτέρω ἀξιολογήσις τῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων τῆς παραγωγικότητος τῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομίας ὠδήγησεν εἰς τὰ ἑξῆς γενικὰ συμπεράσματα: Ἡ πλεόν ἀποδοτικὴ χρησιμοποίησις τῶν ὑλικῶν συνέβαλε κατὰ 5 % εἰς αὐξήσιν τῆς παραγωγικότητος, αἱ οἰκονομίαι τῆς κλίμακος, ἥτοι ἡ ἐφαρμογὴ μεθόδων πληθοπαραγωγῆς συνέβαλε κατὰ 9 %, ἡ καλλιτέρα κατανομὴ τῶν οἰκονομικῶν πόρων κατὰ 4 % καὶ ἡ βελτίωσις τῆς ποιότητος τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ συνέβαλε κατὰ 23 %. Τὸ ὑπόλοιπον ποσοστὸν μεγεθύνσεως τῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομίας παραμένει εἰσέτι ἀνεξήγητον, διότι δὲν δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς συγκεκριμένον παράγοντα.

ΠΡΟΟΠΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

«Εἰς τὴν κοινωνίαν μας τὸ δημόσιον ἀναμένει συνεχῆ παρακολούθησιν καὶ ἐπικρίσεις τῆς ἀποδοτικότητός του. Ἡ ἀναζήτησις μεγαλυτέρας ἀποδοτικότητος οὐδέποτε ἔπαυσεν. Ὅ,τι ἤτο ἀποδοτικὴ μέθοδος πρὸς ὀλίγων ἐτῶν, ἐνδέχεται σήμερον νὰ εἶναι ἀπραχαιωμένη. Σήμερον χρειάζεται νέα ἀντιμετώπισις τῶν πρακτικῶν προβλημάτων τῆς διακινήσεως τῶν πληροφοριῶν καὶ, ἀκόμη, τῆς λήψεως ἀποφάσεων καθ' ἕνα τὸν δημόσιον μηχανισμόν, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν βιομηχανίαν. Ἐν τῇ ἀναζητήσει μεγαλυτέρας ἀποδοτικότητος, κινούμεθα πρὸς τρεῖς μεγάλας κατευθύνσεις: βελτίωσιν τῆς διοικήσεως, μείωσιν τῶν δαπανῶν καὶ ἀναθεώρησιν τοῦ συστήματος τῶν δημοσίων μισθῶν».

Πρόεδρος Τζὼν Κέννεντυ

Θὰ προσπαθήσωμεν, τώρα, νὰ διαγράψωμεν, εἰς γενικωτάτας μόνον γραμμάς, τὰς προβλεπομένας ἐξελίξεις εἰς τὴν θέσιν τοῦ δημοσίου ἐντὸς τῆς συγχρόνου οικονομίας καὶ τῶν ποικίλων ἐπιπτώσεων ἐκ τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ ἐφ' ὄλοκλήρου τοῦ οικονομικοῦ μηχανισμοῦ. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου διατυποῦνται ἀντιφατικαὶ προβλέψεις ἐκ μέρους διαφόρων σχολῶν. Ἐφόσον δὲν ἀποδεχόμεθα τὴν λειτουργίαν αὐτομάτου μηχανισμοῦ οικονομικῆς προόδου ἢ παλινδρομήσεως καὶ ἐφόσον πιστεύομεν εἰς τὴν δυνατότητα ἀναπροσαρμογῆς καὶ ἐξελικτικῆς μεταμορφώσεως τοῦ δημοκρατικοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, ἀποκλείομεν τὸ ἀναπόφευκτον καὶ ἀδήριτον τῆς αὐτοκαταστροφῆς τοῦ δημοκρατικοῦ κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ συστήματος.

Ἡ σημερινὴ ἐποχὴ ὀρθῶς χαρακτηρίζεται, ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ε.Ο.Κ. καθηγητοῦ Χαλλστάϊν, ὡς περίοδος «συνεχοῦς ἐπαναστάσεως». Αἱ ἐπαναστατικαὶ ἐξελίξεις τῆς πραγματικότητος ἐπιβάλλουν μεταβολὰς εἰς τὰς ἐκ παραδόσεως ἀντιλήψεις, ἐννοίας καὶ τὰ θεωρητικὰ σχήματα, ἄλλως ἀποβαίνει ἀδύνατος ἡ κατανόησις τῶν ραγδαίως μεταβαλλομένων γεγονότων. Συνεπῶς καὶ τὸ θέμα τῆς δραστηριότητος τοῦ συγχρόνου δημοσίου τομέως καὶ τῶν ἐπιπτώσεων ἐπὶ τῆς παραγωγικότητος τῆς οικονομίας δεόν νὰ διερευνηθῇ ἐντὸς τοῦ νέου, ἐπαναστατικῶς μεταβαλλομένου, πλαισίου, τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλει συνεχεῖς ἀναπροσαρμογὰς, ποιοτικὰς καὶ ποσοτικὰς, εἰς τὸν ρόλον τοῦ κράτους. Τὸ νέον πλαίσιον συνιστοῦν τὰ ἑξῆς δεδομένα:

α' Οἱ ἀμετάκλητοι βασικοὶ ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως, σχετικῆς σταθερότητος τῶν τιμῶν καὶ δικαιότερας κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος. Καὶ αἱ πλουσιώτεροι χῶραι, ὅπως αἱ Η.Π.Α., παρουσιάζουν σημαντικούς «θυλάκους πείνας». Ὁ νέος πρόεδρος Τζόνσον ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ὑπολειμμάτων τῆς πείνας εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, τὴν πλέον εὐημεροῦσαν χώραν.

β' Ἡ τεχνολογικὴ ἐπανάστασις, ὑπὸ μορφήν ἀτομικῆς ἐνεργείας, ἐξ-αυτοατισμοῦ τῆς παραγωγῆς εἰς τὴν βιομηχανίαν, ταχείας μεταβολῆς εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, μὲ προέχουσαν θέσιν τῶν ἐιδικευμένων ἐργατῶν καὶ ἐπιστημόνων, μὲ τὰς αὐξούσας ἐπενδύσεις εἰς καθαρὰν καὶ ἐφηρ-

μοσμένην ἔρευσαν, τὴν ἀναπροσαρμογὴν τοῦ ὄλου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος διὰ τὴν ταχεῖαν αὔξησιν τῆς προσφορᾶς ἐπιστημόνων καὶ πάσης κατηγορίας εἰδικῶν. Ἡ προσπάθεια ἐνισχύσεως τῆς ἐφαρμογῆς τῶν καινοτομιῶν εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς μεθόδους ὀργανώσεως καὶ διοικήσεως τῶν ἐπιχειρήσεων.

γ' Ὁ ἀνταγωνισμὸς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ αἱ τεράστια ἀμυντικὰ δαπάναι, ἀνερχόμεναι συνολικῶς εἰς 120 δισεκατομμύρια δολλαρίων ἐτησίως.

δ' Τὰ φλέγοντα προβλήματα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν $\frac{2}{3}$ τοῦ παγκοσμίου πληθυσμοῦ, δηλαδή, ἡ ἀνάγκη ταχείας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς «ἐπαναστάσεως τῶν αὐξανομένων προσδοκιῶν» δι' ἓνα καλλίτερον βιοτικὸν ἐπίπεδον.

ε' Ἡ ταχεῖα δημιουργία εὐρυτέρων οἰκονομικῶν περιφερειακῶν ἐνώσεων, ὅπως ἡ E.O.K., ἡ E.F.T.A. εἰς τὴν Δ. Εὐρώπην, καὶ ἡ KOMEKON τοῦ Ἀνατολικοῦ Συνασπισμοῦ κ.ἄ. εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Νότιον Ἀμερικὴν, Ἀφρικὴν καὶ Ἀσίαν.

ς' Ἡ ἀνάγκη ἀντισταθμίσεως καὶ ἐξουδετερώσεως τῆς τάσεως ὑπερμέτρου συγκεντρώσεως τῆς βιομηχανίας εἰς μικρὸν ἀριθμὸν τεραστίων ἐπιχειρήσεων, ὑπὸ μονοπωλιακὴν ἢ ὀλιγοπωλικὴν μορφήν, παραλλήλως πρὸς τὴν δημιουργίαν πανισχύρων ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων, ὅπως τὰ ἐργατικά συνδικάτα. Ἐνταῦθα ὑπάγονται τὰ μέτρα περιφρουρήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ «γνησίου» ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῆς ἐξασφαλίσεως σχετικῆς ἰσορροπίας δυνάμεων μεταξὺ τῶν διαφόρων ὁμάδων ταξικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν συμφερόντων.

Οὕτω γενᾶται τὸ ἐρώτημα : Ποῖαι θὰ εἶναι αἱ ἐπιδράσεις τῶν ἀνωτέρω ραγδαίων ἐξελίξεων ἐπὶ τῆς θέσεως, τῆς διαρθρώσεως καὶ τῆς ἀποτελεσματικότητος τῆς λειτουργίας τοῦ συγχρόνου δημοσίου τομέως; Κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἄποψιν, βαινομεν πρὸς ἀναπόφευκτον διεύρυνσιν τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ συγχρόνου κράτους, τὸ ὁποῖον ὠθεῖται εἰς συνεχῆ ἐπέκτασιν τῶν ἀρμοδιοτήτων του, τὴν διαχείρισιν μεγαλυτέρου ποσοστοῦ ἐκ τῶν διαθέσιμων πόρων τῆς οἰκονομίας καί, ἐν γένει, πολλαπλασίαν αὔξησιν τῶν ἐπιπτώσεων του ἐπὶ τῆς ὅλης οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Πιστεύεται ὑπὸ ὀρισμένων, ὅτι ἡ τεχνολογικὴ ἐπανάστασις προσφέρει εἰς τὸ σημερινὸν κράτος νέα, ἀσυλλήπτου δραστηριότητος μέσα κατευθύνσεως καὶ ποδογητήσεως τῆς οἰκονομίας, ἐνῶ ταυτοχρόνως διατυποῦται ἡ ἐλπίς, ὅτι ὁ ὅλος κρατικὸς μηχανισμὸς θὰ διέπεται ἀπὸ τὸ σύγχρονον ἐπιστημονικὸν πνεῦμα διοικήσεως καὶ λειτουργίας, οὕτως, ὥστε ἡ ὑποκατάστασις τῶν ἐμπειρικῶν κριτηρίων δι' ἐπιστημονικῶν τοιούτων θὰ περιορίσῃ τὸν κύκλον τῶν πιθανῶν σφαλμάτων καὶ ὀλεθρίων συνεπειῶν. Τονίζεται π.χ. ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ νέων συστημάτων δημοσίας διοικήσεως, ἡ αὔξησις τῆς ἀποδοτικότητος καὶ παραγωγικότητος τῆς δημοσίας διοικήσεως, ἡ ὀρθὴ ἐπιλογή μεταξὺ διαζευκτικῶν δυνατοτήτων κατανομῆς τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων (δημόσια ἐπενδύσεις) θὰ βελτιώσουν τὴν ὀριακὴν ἀποδοτικότητά τῶν δημοσίων δαπανῶν πρὸς ὄφελος τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Συγχρόνως, ἡ σημερινὴ μορφή τῆς δραστηριότητος τοῦ δημοσίου εἰς *ἐκτασιν* θὰ ἀντικατασταθῇ διὰ περισσότερον ἐμμέσου

και ενδεικτικῆς ἐπιδράσεως, ὡς συμβαίνει μὲ τὸν γαλλικοῦ τύπου οἰκονομικὸν προγραμματισμὸν. Τοιοῦτοτρόπως, ὁ ἰδιωτικὸς τομεὺς θὰ δύναται νὰ κινητῆται μετὰ μεγαλύτερας ἐλευθερίας ἐντὸς σαφῶς καθωρισμένων στόχων καὶ κατευθύνσεων.

Πέραν, ὅμως, τῶν εἰκασιῶν τούτων, ὡς πρὸς τὰς ἐνδεχομένας μελλοντικὰς ἐξελίξεις, ὑφίσταται εἰδικὸν πρόβλημα ἐξαιρετικῆς σημασίας διὰ τὰς καθυστερημένης ἀναπτύξεως χώρας. Πρόκειται περὶ τοῦ κινδύνου ἐκ τῆς διαιωνίσεως ἢ καὶ διευρύνσεως τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ τομέως. Μέχρι τοῦδε ἡ ἔρευνα τοῦ προβλήματος τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως περιορίσθη εἰς τὴν ἀπαρίθμηση τῶν ἀπαραιτήτων ἐνεργειῶν τοῦ κράτους εἰς τὴν ὄλην προσπάθειαν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, χωρὶς νὰ ἐξετάζεται ἐὰν καὶ κατὰ πόσον θὰ πραγματοποιηθοῦν ὁπωσδήποτε καὶ μὲ ποῖαν δαπάνην αἱ προϋποθέσεις αὗται, ἐν ἀρνητικῇ δὲ περιπτώσει, ποῖος θὰ εἶναι ὁ ἀντίκτυπός των ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Κατὰ τὴν ἄποψίν μας, ἐν ἐκ τῶν σοβαρωτέρων προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τῶν κινδύνων ἐκ τῆς ἐνδεχομένης διευρύνσεως τοῦ «χάσματος τῆς ἀποδοτικότητος» μεταξὺ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ τομέως. Γενᾶται, ἐπομένως, εὐλογον ἐρώτημα : Πῶς εἶναι δυνατόν, μέχρι ποίου βαθμοῦ καὶ μὲ ποῖον κόστος, νὰ βελτιωθῇ ἡ ἀποδοτικότης καὶ παραγωγικότης αὐτοῦ τούτου τοῦ δημοσίου τομέως, εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδά του ; Πῶς π.χ. εἶναι ἐφικτὴ ἡ προσφορὰ τῶν ὑπηρεσιῶν ἐκ μέρους τοῦ κράτους εἰς καλλιτέραν ποιότητα καὶ ἀνταγωνιστικὰς τιμὰς ; Διὰ ποίων μεθόδων θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ βελτίωσις τῆς ποιότητος τῆς πολιτικῆς τοῦ δημοσίου τομέως, λ.χ. τῆς οἰκονομικῆς, νομισματικῆς καὶ δημοσιονομικῆς ; Αἱ ἀπαντήσεις εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἔχουν ζωτικὴν σημασίαν, διότι, ὡς διεπιστώθη ἐκ τῆς προηγηθείσης ἀναλύσεως, ἡ ὑπὸ τοῦ συγχρόνου κράτους διαχείρισις 20 - 35 % τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος συνεπάγεται σοβαρὰς ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ οἰκονομικοῦ τομέως. Τὸ πανίσχυρον σύγχρονον κράτος ἀντιπροσωπεύει πυρῆνα πολλαπλῆς ἀκτινοβολίας, καὶ ὅταν ἀκόμη ἀδρανῆ, περιοριζόμενον εἰς τὴν ἀσκησιν τῆς λεγομένης «οὐδετέρας» δημοσιονομικῆς πολιτικῆς. Ἡ πολὺπλευρος καὶ ἰσχυρὰ πίεσις ἐφ' ὅλης τῆς οἰκονομίας εἶναι ἔτι μεγαλύτερα εἰς τὸ πλεῖστον τῶν περιπτώσεων τῆς θετικῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, τίθενται στόχοι, ἀναλαμβάνονται ὑποχρεώσεις πραγματοποιήσεως αὐτῶν καὶ κινητοποιοῦνται ὅλα τὰ διαθέσιμα ὄπλα τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς.

Διαπιστοῦται, ὅμως, ὅτι ἡ «ὀρθότης», ἀφ' ἑνός, τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς καὶ ἡ «ἀποτελεσματικότης» αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου, ἐξαρτῶνται ἐκ δύο ὁμάδων παραγόντων : Πρῶτον, τῆς σχετικῆς «ἄγνοιας» τῶν τελικῶν ἀποτελεσμάτων δεδομένων ἀποφάσεων, τοῦ ἐπισφαλοῦς τῆς προβλέψεως τῶν μελλοντικῶν ἐξελίξεων καί, γενικῶς, ὠρισμένων διαγνωστικῶν ἀδυναμιῶν τῆς συγχρόνου Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης. Δεύτερον, ἐκ τῶν ἀντιφατικῶν ἐπιδιώξεων ποικίλων κοινωνικῶν ὁμάδων μὲ εἰδικὰ συμφέροντα, τῶν συνεχῶν ἀντιθέσεων μετὰ αὐτῶν καὶ τῆς διηνεκοῦς μετατοπίσεως τῆς ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων.

Ἐνταῦθα ὑπάγεται τὸ δυσχερέστατον, ἀλλὰ καὶ ζωτικώτατον, ἔργον τοῦ συγχρόνου κράτους ὡς «διαιτητοῦ» εἰς τὸν οἰκονομικὸν ἀγῶνα μεταξύ ἀντιπάλων ὁμάδων.

Μολονότι οἱ ὡς ἄνω δύο περιοριστικοὶ παράγοντες τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου τομέως τυγχάνουν γενικῆς ἀναγνωρίσεως, ἐν τούτοις, ἐντείνεται τὸ αἶτημα, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν δηλώσεων τοῦ ἀειμνήστου προέδρου Κέννεντυ, περὶ ταχείας βελτιώσεως τῆς ἀποδοτικότητος καὶ παραγωγικότητος τοῦ κράτους. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, τὸ ὁποῖον, ἐὰν ἔχη δεδομένην σημασίαν διὰ τὰς πλουσίας χώρας, ἐνέχει πολλαπλασίαν διὰ τὰς ὑπαναπτύκτους, ὑφίσταται ἑλλιπὴς διάγνωσις καὶ ἀντιμετώπισις τοῦ προβλήματος. Πρὸς τούτοις, θὰ διατυπωθοῦν ὠρισμένοι παρατηρήσεις καὶ ὑποδείξεις, αἱ ὁποῖαι, ἐὰν φανοῦν ὡς αὐτονόητοι, δὲν ἔτυχον, ἐν τούτοις, μέχρι τοῦδε, τῆς δεούσης προσοχῆς.

Διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου τομέως προτείνεται, ἐν πρώτοις, ἡ υἰοθέτησις αὐστηροτέρων κριτηρίων, ἀναλόγων πρὸς ἐκεῖνα τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως (π.χ. μέθοδοι διοικήσεως τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐπιλογὴ μεταξύ διαζευκτικῶν ἐπενδύσεων βάσει τοῦ καθαροῦ ἀποτελέσματος κ.λ.). Ἡ ἐφαρμογὴ, ὅμως, τῆς ὑποδείξεως ταύτης συνεπάγεται ἀναδιοργάνωσιν τοῦ διοικητικοῦ μηχανισμοῦ ἐφ' ὅλων τῶν ἐπιπέδων· οὕτως, ἀπὸ τῆς ἐπιτελικῆς ὑπηρεσίας τῶν ἐδικῶν, οἱ ὁποῖοι καταστρώνουν τὸ γενικὸν στρατηγικὸν σχέδιον, μέχρι τῆς κατανομῆς αὐτοῦ κατὰ τομεῖς καὶ κλάδους, τέλος δέ, ἕως τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐφαρμογῆς του. Ἡ ἀρχὴ τῆς ὑγιούς, ἰσορροπικοῦ καὶ ταχείας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἐπιβάλλει τὴν συμμετρικὴν διάρθρωσιν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς δημοσίας διοικήσεως. Καίτοι εἶναι δυσχερὴς ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς του, προαπαιτεῖται ἕνας ἐλάχιστος βαθμὸς συμμετρίας καὶ ἀντιστοιχίας μεταξύ προγραμματισμοῦ καὶ ἐκτελέσεως, στρατηγικῆς συλλήψεως καὶ τακτικῆς πραγματοποιήσεώς του. Πᾶσα παρέκκλισις ἐκ τοῦ ἐλαχίστου τούτου βαθμοῦ συμμετρίας συνεπάγεται τὴν ἐκδήλωσιν ἀδυναμιῶν εἰς τὸ ἀρχικὸν ἢ τελικὸν σημεῖον ἢ ἐνδιαμέσως ἢ καὶ εἰς ἀμφοτέρω. Συνήθως, δι' εὐνοήτους λόγους, ὁ ἐπιτελικὸς τομεὺς δὲν δυσχεραίνεται, ὅταν μάλιστα δύναται νὰ προβῇ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ξένων ἐμπειρογνομόνων, νὰ καταστρώσῃ φιλόδοξα προγράμματα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, μὲ λεπτομερεῖς στόχους καὶ λεπτομερεστάτας προβλέψεις. Συνήθως, ὅμως, τὰ προγράμματα αὐτὰ ἀποκτοῦν ἱστορικὴν ἀξίαν, ὡς «κατάλογοι εὐσεβῶν πόθων», μὲ ἐλαχίστας πιθανότητας πραγματοποίησεως. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ἰσχύει τὸ γνωστὸν ἀγγλικὸν γνωμικόν, καταλλήλως προσαρμοσθέν, βεβαίως, ὅτι ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν κόλασιν εἶναι ἐστρωμένη μὲ τὰς καλὰς προθέσεις τῶν προγραμματιστῶν. Ἐφόσον ὁ δημόσιος τομεὺς διαθέτει τὴν ἐκάστοτε ἀπαραίτητον ἐλαχίστην συμμετρικὴν διάρθρωσιν, ἢ ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματος τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἔχει μεγαλυτέρας πιθανότητος ἐπιτυχίας, δηλαδή, εἰς μονάδας χρηματικῶν δαπανῶν, χρόνου, ἀβεβαιότητος καὶ ὀλιγωτέρων προστριβῶν μετὰ τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως, ὁ ὁποῖος συνήθως αἰσθάνεται ἐντονώτερον τὴν

καί ένδεικτικῆς ἐπιδράσεως, ὡς συμβαίνει μὲ τὸν γαλλικοῦ τύπου οἰκονομικὸν προγραμματισμὸν. Τοιοῦτοτρόπως, ὁ ἰδιωτικὸς τομεὺς θὰ δύναται νὰ κινήται μετὰ μεγαλυτέρας ἐλευθερίας ἐντὸς σαφῶς καθωρισμένων στόχων καὶ κατευθύνσεων.

Πέραν, ὅμως, τῶν εἰκασιῶν τούτων, ὡς πρὸς τὰς ἐνδεχομένας μελλοντικὰς ἐξελίξεις, ὑφίσταται εἰδικὸν πρόβλημα ἐξαιρετικῆς σημασίας διὰ τὰς καθυστερημένης ἀναπτύξεως χώρας. Πρόκειται περὶ τοῦ κινδύνου ἐκ τῆς διαιωνίσεως ἢ καὶ διευρύνσεως τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ τομέως. Μέχρι τοῦδε ἡ ἔρευνα τοῦ προβλήματος τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως περιωρίσθη εἰς τὴν ἀπαρίθμηση τῶν ἀπαραιτήτων ἐνεργειῶν τοῦ κράτους εἰς τὴν ὄλην προσπάθειαν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, χωρὶς νὰ ἐξετάζεται ἂν καὶ κατὰ πόσον θὰ πραγματοποιηθοῦν ὀπωσδήποτε καὶ μὲ ποῖαν δαπάνην αἱ προϋποθέσεις αὗται, ἐν ἀρνητικῇ δὲ περιπτώσει, ποῖος θὰ εἶναι ὁ ἀντίκτυπός των ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Κατὰ τὴν ἄποψίν μας, ἐν ἐκ τῶν σοβαρωτέρων προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τῶν κινδύνων ἐκ τῆς ἐνδεχομένης διευρύνσεως τοῦ «χάσματος τῆς ἀποδοτικότητος» μεταξὺ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ τομέως. Γενῶνται, ἐπομένως, εὐλογον ἐρώτημα : Πῶς εἶναι δυνατόν, μέχρι ποίου βαθμοῦ καὶ μὲ ποῖον κόστος, νὰ βελτιωθῇ ἡ ἀποδοτικότης καὶ παραγωγικότης αὐτοῦ τούτου τοῦ δημοσίου τομέως, εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδά του ; Πῶς π.χ. εἶναι ἐφικτὴ ἡ προσφορά τῶν ὑπηρεσιῶν ἐκ μέρους τοῦ κράτους εἰς καλλιτέραν ποιότητα καὶ ἀνταγωνιστικὰς τιμὰς ; Διὰ ποίων μεθόδων θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ βελτίωσις τῆς ποιότητος τῆς πολιτικῆς τοῦ δημοσίου τομέως, λ.χ. τῆς οἰκονομικῆς, νομισματικῆς καὶ δημοσιονομικῆς ; Αἱ ἀπαντήσεις εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἔχουν ζωτικὴν σημασίαν, διότι, ὡς διεπιστώθη ἐκ τῆς προηγηθείσης ἀναλύσεως, ἡ ὑπὸ τοῦ συγχρόνου κράτους διαχείρισις 20 - 35 % τοῦ ἀκαθαρίστου ἔθνικοῦ προϊόντος συνεπάγεται σοβαρὰς ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς ἔθνικῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ οἰκονομικοῦ τομέως. Τὸ πανίσχυρον σύγχρονον κράτος ἀντιπροσωπεύει πυρῆνα πολλαπλῆς ἀκτινοβολίας, καὶ ὅταν ἀκόμη ἀδρανεῖ, περιοριζόμενον εἰς τὴν ἀσκησην τῆς λεγομένης «οὐδετέρας» δημοσιονομικῆς πολιτικῆς. Ἡ πολὺπλευρος καὶ ἰσχυρὰ πίεσις ἐφ' ὅλης τῆς οἰκονομίας εἶναι ἔτι μεγαλυτέρα εἰς τὸ πλεῖστον τῶν περιπτώσεων τῆς θετικῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, τίθενται στόχοι, ἀναλαμβάνονται ὑποχρεώσεις πραγματοποιήσεως αὐτῶν καὶ κινητοποιοῦνται ὅλα τὰ διαθέσιμα ὄπλα τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς.

Διαπιστοῦται, ὅμως, ὅτι ἡ «ὀρθότης», ἀφ' ἑνός, τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς καὶ ἡ «ἀποτελεσματικότης» αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου, ἐξαρτῶνται ἐκ δύο ὁμάδων παραγόντων : Πρῶτον, τῆς σχετικῆς «ἀγνοίας» τῶν τελικῶν ἀποτελεσμάτων δεδομένων ἀποφάσεων, τοῦ ἐπισφαλοῦς τῆς προβλέψεως τῶν μελλοντικῶν ἐξελίξεων καί, γενικῶς, ὀρισμένων διαγνωστικῶν ἀδυναμιῶν τῆς συγχρόνου Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης. Δεύτερον, ἐκ τῶν ἀντιφατικῶν ἐπιδιώξεων ποικίλων κοινωνικῶν ὁμάδων μὲ εἰδικὰ συμφέροντα, τῶν συνεχῶν ἀντιθέσεων μετὰ αὐτῶν καὶ τῆς διηνεκοῦς μετατοπίσεως τῆς ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων.

Ἐνταῦθα ὑπάγεται τὸ δυσχερέστατον, ἀλλὰ καὶ ζωτικώτατον, ἔργον τοῦ συγχρόνου κράτους ὡς «διαιτητοῦ» εἰς τὸν οἰκονομικὸν ἀγῶνα μεταξύ ἀντιπάλων ὁμάδων.

Μολονότι οἱ ὡς ἄνω δύο περιοριστικοὶ παράγοντες τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου τομέως τυγχάνουν γενικῆς ἀναγνωρίσεως, ἐν τούτοις, ἐντείνεται τὸ αἴτημα, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν δηλώσεων τοῦ ἀειμνήστου προέδρου Κέννεντυ, περὶ ταχείας βελτιώσεως τῆς ἀποδοτικότητος καὶ παραγωγικότητος τοῦ κράτους. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, τὸ ὁποῖον, ἐὰν ἔχη δεδομένην σημασίαν διὰ τὰς πλουσίας χώρας, ἐνέχει πολλαπλασίαν διὰ τὰς ὑπαναπτύκτους, ὑφίσταται ἑλλιπῆς διάγνωσις καὶ ἀντιμετώπισις τοῦ προβλήματος. Πρὸς τούτοις, θὰ διατυπωθοῦν ὠρισμένοι παρατηρήσεις καὶ ὑποδείξεις, αἱ ὁποῖαι, ἐὰν φανοῦν ὡς αὐτονόητοι, δὲν ἔτυχον, ἐν τούτοις, μέχρι τοῦδε, τῆς δεούσης προσοχῆς.

Διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου τομέως προτείνεται, ἐν πρώτοις, ἡ υἰοθέτησις αὐστηροτέρων κριτηρίων, ἀναλόγων πρὸς ἐκεῖνα τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως (π.χ. μέθοδοι διοικήσεως τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐπιλογή μεταξύ διαζευκτικῶν ἐπενδύσεων βάσει τοῦ καθαροῦ ἀποτελέσματος κ.λ.). Ἡ ἐφαρμογή, ὅμως, τῆς ὑποδείξεως ταύτης συνεπάγεται ἀναδιοργάνωσιν τοῦ διοικητικοῦ μηχανισμοῦ ἐφ' ὅλων τῶν ἐπιπέδων· οὕτως, ἀπὸ τῆς ἐπιτελικῆς ὑπηρεσίας τῶν ἐδικῶν, οἱ ὁποῖοι καταστρώνουν τὸ γενικὸν στρατηγικὸν σχέδιον, μέχρι τῆς κατανομῆς αὐτοῦ κατὰ τομεῖς καὶ κλάδους, τέλος δέ, ἕως τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐφαρμογῆς του. Ἡ ἀρχὴ τῆς ὑγιοῦς, ἰσορροπίας καὶ ταχείας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἐπιβάλλει τὴν συμμετρικὴν διάρθρωσιν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς δημοσίας διοικήσεως. Καίτοι εἶναι δυσχερὴς ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς του, προαπαιτεῖται ἓνας ἐλάχιστος βαθμὸς συμμετρίας καὶ ἀντιστοιχίας μεταξύ προγραμματισμοῦ καὶ ἐκτελέσεως, στρατηγικῆς συλλήψεως καὶ τακτικῆς πραγματοποιήσεώς του. Πᾶσα παρέκκλισις ἐκ τοῦ ἐλαχίστου τούτου βαθμοῦ συμμετρίας συνεπάγεται τὴν ἐκδήλωσιν ἀδυναμιῶν εἰς τὸ ἀρχικὸν ἢ τελικὸν σημεῖον ἢ ἐνδιάμεσως ἢ καὶ εἰς ἀμφοτέρα. Συνήθως, δι' εὐνοήτους λόγους, ὁ ἐπιτελικὸς τομεὺς δὲν δυσχεραίνεται, ὅταν μάλιστα δύναται νὰ προβῇ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ξένων ἐμπειρογνομῶνων, νὰ καταστρώσῃ φιλόδοξα προγράμματα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, μὲ λεπτομερεῖς στόχους καὶ λεπτομερεστάτας προβλέψεις. Συνήθως, ὅμως, τὰ προγράμματα αὐτὰ ἀποκτοῦν ἱστορικὴν ἀξίαν, ὡς «κατάλογοι εὐσεβῶν πόθων», μὲ ἐλαχίστας πιθανότητας πραγματοποίησεως. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ἰσχύει τὸ γνωστὸν ἀγγλικὸν γνωμικόν, καταλλήλως προσαρμοσθέν, βεβαίως, ὅτι ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν κόλασιν εἶναι ἐστρωμένη μὲ τὰς καλὰς προθέσεις τῶν προγραμματιστῶν. Ἐφόσον ὁ δημόσιος τομεὺς διαθέτει τὴν ἐκάστοτε ἀπαραίτητον ἐλάχιστην συμμετρικὴν διάρθρωσιν, ἢ ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματος τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἔχει μεγαλυτέρας πιθανότητας ἐπιτυχίας, δηλαδή, εἰς μονάδας χρηματικῶν δαπανῶν, χρόνου, ἀβεβαιότητος καὶ ὀλιγωτέρων προστριβῶν μετὰ τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως, ὁ ὁποῖος συνήθως αἰσθάνεται ἐντονώτερον τὴν

ἀντίθεσιν πρὸς τὸν δημόσιον τομέα κατὰ τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Προκύπτει συνεπῶς τὸ βασικὸν συμπέρασμα, ὅτι ἡ προσπάθεια οἰκονομικῆς μεγεθύνσεως καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς ἓνα κόσμον ραγδαίων διεθνῶν ἐξελίξεων καὶ ἐπαναστατικῶν μεταβολῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τεχνικῆς, ἀπαιτεῖ ταχέϊαν βελτίωσιν τῆς ἀποδοτικότητος καὶ παραγωγικότητος τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ. Τοῦτο καθιστᾷ ἔτι ἐπιτακτικὸν ἡ διαγραφόμενη ἱστορική, καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀναπόφευκτος, τάσις συνεχοῦς διευρύνσεως τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ συγχρόνου κράτους, οὐχί, βεβαίως, διὰ τοῦ δαπανηροῦ καὶ σπασμωδικοῦ παρεμβατισμοῦ, ἀλλὰ πρωτίστως ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἐπιστημονικοῦ οἰκονομικοῦ προγραμματισμοῦ. Ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἀπίθανον περίπτωσιν τῆς μὴ διευρύνσεως τῶν κρατικῶν ἀρμοδιοτήτων ἐντὸς τοῦ πλαισίου δυναμικῆς ἀναπτυσσομένης οἰκονομίας, καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, ἡ ἰσχὺς τοῦ συγχρόνου κράτους προσέλαβε τοιαύτας διαστάσεις, ὥστε καὶ μικραὶ ἀτέλειαι ἢ ἐλαφραὶ ἀνεπάρκειαι νὰ μεταφράζωνται εἰς χαμηλοτέρους ρυθμοὺς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, διακυβεύοντας τὴν ὅλην προσπάθειαν «ἀπογειώσεως» τῆς καθυστερημένης οἰκονομίας. Ἡ, προκειμένου περὶ πλουσιῶν χωρῶν, τοιαῦται ἀνεπάρκειαι συνεπάγονται ἀπώλειαν ἔθνικοῦ εἰσοδήματος, τῆς τάξεως δεκάδων δισεκατομμυρίων δολλαρίων. Ὡς ἐκ τούτου, δημοκρατικά καὶ σοσιαλιστικά χῶρα ἀντιμετωπίζουν εἰς αὐξοῦντα βαθμὸν προβλήματα κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς φύσεως, συνδεόμενα ἀμέσως καὶ ἐμμέσως μετὰ τῆς χαμηλῆς ἀποδοτικότητος καὶ παραγωγικότητος τοῦ κράτους, ὡς φορέως τῶν ἀποφάσεων τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς καὶ ὡς τοῦ μεγαλύτερου ἐπιχειρηματίου καὶ ἐργοδότη (1).

Ἡ συνεχῆς βελτίωσις τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς δραστηριότητος τοῦ κράτους ἀπαιτεῖ ἀνὰ πᾶσαν χρονικὴν στιγμήν τὴν ἐξασφάλισιν, τὴν διατήρησιν καὶ ἀνανέωσιν τοῦ ἀπαραιτήτου ἐμφύχου δυναμικοῦ ὄλων τῶν ἐιδικότητων καὶ εἰς ἐπαρκεῖς ἀριθμούς. Ἄλλὰ αὕτη ἡ διαδικασία προσελκύσεως καὶ διατηρήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου δυναμικοῦ προσκρούει ἐπὶ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν ἀμοιβῶν τοῦ δημοσίου τομέως, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἰδιωτικόν, προκειμένου, βεβαίως, περὶ *ἐργασίας τῆς αὐτῆς ἢ παραπλησίως ποιότητος*. Λόγω τῆς διαστάσεως ταύτης, εἴτε διαρρέουν τὰ ἰκανώτερα στελέχη ἐκ τοῦ κρατικοῦ τομέως, εἴτε δὲν προσελκύνονται εἰς τὸν κατάλληλον ἀριθμὸν, τὰς

1) Κατὰ τὸν καθηγητὴν B. Charman, ἡ σημερινὴ κάμψις τοῦ γοήτρου καὶ τῆς διεθνούς ἰσχύος τῆς M. Βρετανίας ὀφείλεται εἰς ὀργανικὰς ἀδυναμίας τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, δηλαδὴ τὴν μὴ διαμόρφωσιν θεσμῶν καὶ κινήτρων διὰ τὴν στελέχωσιν τοῦ δημοσίου μὲ τὸ κατάλληλον προσωπικόν. Οὕτως, ἡ ποιότης τῶν ἀποφάσεων τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς ἐφαρμογῆς των ὑστερεῖ σημαντικῶς, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν διάπραξιν σοβαρῶν σφαλμάτων. Ἀντιθέτως, κατὰ τὸν καθηγητὴν B. Charman, τὸ οἰκονομικὸν θαῦμα τῆς Δ. Γερμανίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνανέωσιν τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ διὰ στελεχῶν ὑψηλῆς στάθμης, ἐξ ὄλων τῶν ἐιδικότητων. Τοιοῦτοτρόπως, ὁ δημόσιος τομέως λειτουργεῖται εἰς αὐξοῦντα ἀριθμὸν, βάσει τῶν δεδομένων τῆς ἐπιστήμης. Βλέπε: B. Charman, *British Government Observed*, London, 1963.

ἀναγκαίας ειδικότητας κατὰ τὸν ἀπαραίτητον χρόνον. Τοιοιτοτρόπως, ὁ κρατικός τομεὺς ὑφίσταται τὰς δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις ἐκ τῆς φθινούσης συμμετοχῆς ἢ μὴ ἀναλόγου ἀπορροφήσεως τῶν προσφερομένων πάσης φύσεως ἐιδικότητων. Ἐν προκειμένῳ ὑφίσταται ἕνας ἐκ τῶν πολλαπλῶν «φαύλων κύκλων» τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ σχετικὴ καθυστέρησις ἢ ἐπιβράδυνσις εἰς τὴν ἄνοδον τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου τομέως ἐπιδρᾷ ἀνασταλτικῶς ἐπὶ τοῦ ρυθμοῦ ἀνόδου τῆς οἰκονομίας, γεγονός τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἔτι δυσχερεστέραν τὴν προσέγγισιν τῶν ἀμοιβῶν μεταξύ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ τομέως. Ἐνταῦθα ἀνακύπτει, ἐπίσης, μία ἐνδιαφέρουσα ἀντίφασις μεταξύ ἐπιδιώξεων καὶ ἀποτελεσμάτων τῆς πολιτικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐνῶ, δηλαδή, τὸ σύγχρονον κράτος ἐπιδιώκει τὴν κινητοποίησιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως, τὸν ὠθεῖ πρὸς ὑψηλότερα ἐπίπεδα ἀποδοτικότητος καὶ παραγωγικότητος, ἀδυνατεῖ, ἐν τούτοις, νὰ προσελκύσῃ καὶ νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἀπαραίτητον ἀριθμὸν ἰκανῶν στελεχῶν. Οὕτως, αὐτὸ τοῦτο τὸ κράτος συμβάλλει ἀμέσως καὶ ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν διεύρυνσιν τοῦ ἀρχικοῦ χάσματος παραγωγικότητος καὶ ἀποδοτικότητος μεταξύ τῶν δύο τομέων (1). Ἀκριβῶς ὁ κίνδυνος δημιουργίας «πολώσεως» ἢ «δυαδισμού» μεταξύ δυναμικοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως καὶ καθυστερημένου δημοσίου τοιούτου ὀδηγεῖ εἰς λίαν ἐπικινδύνους καταστάσεις. Συνεπῶς προκύπτει τὸ δίλημμα εἴτε τῆς συμπτώξεως τῆς δραστηριότητος τοῦ συγχρόνου κράτους εἰς τὰς δραστηριότητας ἐκεῖνας, τὰς ὁποίας δύναται νὰ ἐκτελέσῃ, μὲ βαθμὸν ἀποδοτικότητος καὶ παραγωγικότητος μὴ ἀφιστάμενον οὐσιωδῶς τοῦ μέσου τοιούτου, εἴτε νὰ προβῇ εἰς παραγωγικὰς ἐπενδύσεις ἐκσυγχρονισμοῦ καὶ ἀνανεώσεως τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδα, ὥστε νὰ πραγματοποιηθῇ μία παράλληλος βελτίωσις, μία «συνανάπτυξις» μετὰ τοῦ ἐξελισσομένου ἰδιωτικοῦ τομέως.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτου ἐπιβάλλεται ὅπως αἱ ἀμοιβαὶ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ τομέως προσεγγίσουν ἢ ἐξισωθοῦν δι' ἐργασίαν τῆς αὐτῆς φύσεως πρὸς τὰς ἀμοιβάς, πού προσφέρει ἡ ἰδιωτικὴ οἰκονομικὴ δραστηριότης. Ἡ ἀναπροσαρμογὴ τῶν ἀμοιβῶν τοῦ δημοσίου τομέως μελετᾶται εἰς τὰς Η.Π.Α. καὶ τὴν Μ. Βρετανίαν, συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς συγκρισιμότητος ἢ ἀντιστοιχίας τῶν ἀμοιβῶν (principle of comparability). Ἐὰν δὲν γίνῃ κατα-

1) Ἡ σημερινὴ δυσχερὴς κατάστασις (μακρὰ διαδικασία, ἐσφαλμένα ἀποφάσεις κ.λ.) ἀποθαρρύνει τὴν ἰδιωτικὴν βιομηχανίαν ἐν Ἑλλάδι νὰ προβῇ εἰς τὰς ἀπαραίτητους ἐπενδύσεις. Αἱ μελλοντικαὶ προοπτικαὶ εἶναι ζοφεραὶ. Ὁ Ὀλλανδὸς ἐμπειρογνώμων κ. Α. Βισέμιους, εἰς τὴν προσωρινὴν ἔκθεσίν του ἐπὶ τῆς Πολιτικῆς τῆς ἐκβιομηχανίσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπογραμμίζει τοὺς ἀνωτέρω κινδύνους ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἀμοιβῶν μεταξύ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ τομέως, διὰ τὰ ἀνωτέρας μορφώσεως στελέχη : «Ἐὰν δὲν ληφθοῦν, ἐντὸς λογικῶς βραχείου διαστήματος, μέτρα ὑπὲρ τῆς ομάδος αὐτῆς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, εἰς τὰ οἰκονομικὰ ὑπουργεῖα, συνήθως διαθετότων ἀκαδημαϊκῆν κατάρτισιν, ὄχι μόνον δὲν θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ προσέλκυσις νέων δημοσίων ὑπαλλήλων, ἀλλὰ τὸ ἰκανώτερον τμήμα τοῦ παρόντος προσωπικοῦ θὰ προσελκυσθῇ καὶ θ' ἀπορροφηθῇ ἀπὸ τὰς ἀναπτυσσομένας, ἐπιχειρήσεις». Βλέπε : «Ἐπιλογὴ», Ἰούλιος, 1963, σ. 9.

νοητόν ὅτι ἢ μὴ ἰσόρροπος καὶ ἢ μὴ ἔγκαιρος βελτίωσις τῆς ἀποδοτικότητος καὶ παραγωγικότητος τοῦ κράτους, ἐν συσχετίσει μὲ τὴν ἀποδοτικότητα καὶ παραγωγικότητα τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως, προκαλεῖ τεραστίας ζημίας, τότε οὐδέποτε θὰ καταστῇ ἀντιληπτόν, ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς συγκρισιμότητος τῶν ἀμοιβῶν ἀντιπροσωπεύει μίαν ἐκ τῶν πλέον παραγωγικῶν ἐπενδύσεων. Τοῦτο διότι, διὰ τῆς ἐπανδρώσεως τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν μὲ τὰ κατάλληλα στελέχη, συντόμως ἢ προστιθεμένη ἀξία ἐκ τῆς συμβολῆς των θὰ ὑπερβαίνει τὴν ἐπὶ πλέον δαπάνην. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ προκύπτουσα βελτίωσις τῆς ἀποδοτικότητος, ἔστω καὶ μερική, θὰ ὑπερκαλύπτῃ τὰς ἀμέσους καὶ ἐμμέσους ζημίας, αἱ ὁποῖαι προκύπτουν ἀναποφεύκτως ἐκ τῆς σημερινῆς χαμηλῆς ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου τομέως. Ἐπὶ πλέον, οἱ κίνδυνοι διασπαθίσεως καὶ κατασπαταλήσεως τῶν οικονομικῶν πόρων θὰ ἀποβῶν μεγαλύτεροι, ἐφόσον διευρύνεται ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως. Συνεπῶς προκύπτει ἡ ὑπόδειξις περὶ τῆς ἀμέσου ἐρεύνης ὄλων τῶν δυνατῶν μέσων βελτιώσεως τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου τομέως. Μεταξὺ τῶν μέσων πρὸς ἄμειον ἐφαρμογὴν περιλαμβάνεται, κατ' ἀναπότρεπτον ἀνάγκην, καὶ ἡ ἀρχὴ προσεγγίσεως τῶν ἀμοιβῶν, αἱ ὁποῖαι παρέχονται εἰς στελέχη τῆς αὐτῆς ἰκανότητος μεταξὺ δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ὅθεν, ἐπιβάλλεται τὸ ὑψίστης σημασίας θέμα τῆς ἀποδοτικότητος καὶ παραγωγικότητος τοῦ συγχρόνου κράτους νὰ ἀντιμετωπισθῇ συμφώνως πρὸς ἐμπεριστατωμένον καὶ τολμηρὸν πρόγραμμα, διότι δὲν δύναται νὰ ἀφεθῇ εἰς τὸν αὐτόματον μηχανισμόν τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως καταλλήλων στελεχῶν οὔτε ἐνδείκνυται νὰ ἐμπιστευθῇ ἡ ἐπίλυσις του εἰς τυχαίας καὶ συμπτωματικὰς ἐξελίξεις, ὅποτε ἐνδέχεται, ἴσως, νὰ προκύψῃ ἕνας ἀποδοτικώτερος δημοσῖος τομεὺς ὡς φυσιολογικὸν ὑποπροϊὸν τῆς ὅλης βελτιώσεως τῆς ἐθνικῆς οικονομίας καὶ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν θεσμῶν.

Ἡ ἀνωτέρω ὑπόδειξις, ἡ ὁποία βασιζέται ἐπὶ μιᾷ ἐκδήλου καὶ γενικωτάτης διαπιστώσεως, προσκρούει ἐπὶ σοβαρῶν δυσχερειῶν, κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν. Ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν οἱ μεγαλύτεροι κίνδυνοι μερικῆς ἐφαρμογῆς ἢ καὶ τελείας ἀποτυχίας τῆς προσπαθείας οικονομικῆς ἀναπτύξεως. Ὡς γνωστόν, ὅμως, ὠρισμένοι δυνάμεις τοῦ κοινωνικοῦ καὶ οικονομικοῦ συστήματος τῶν δημοκρατικῶν χωρῶν, ἰδίᾳ τῶν ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένων, προσδίδουν αὐξοῦσαν ὀξύτητα εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἐξασφαλίσεως περισσότερον, καὶ μάλιστα ἐπαρκῶς, ἀποδοτικοῦ δημοσίου τομέως. Τὰ σπασμωδικὰ μέτρα βελτιώσεως δὲν ἐπαρκοῦν ἐκεῖ, ὅπου ἐπέιγει ἡ ἐπαναστατικὴ μεταμόρφωσις ὀλοκλήρου τοῦ τομέως. Πρέπει νὰ τονισθῇ, ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐντὸς πενταετίας ἢ δεκαετίας βελτίωσις τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου τομέως, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ προγενέστερον ἐπίπεδόν του. Εἰς τὴν σημερινήν, ταχέως ἐξελισσομένην δυναμικὴν οικονομίαν, τὸν ρυθμὸν βελτιώσεως τῆς ἀποδοτικότητος θέτει ὁ ἰδιωτικὸς τομεὺς. Ἀπαιτεῖται οὐχί, ἀπλῶς, σχετικὴ βελτίωσις, ἀλλὰ βελτίωσις βαθμοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν προσέγγισιν τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου τομέως πρὸς ἐκείνην τοῦ ἰδιωτικοῦ. Εἰς τὰς πλείστας

τῶν περιπτώσεων, ὁ κρατικὸς μηχανισμὸς καλεῖται νὰ κάμῃ μέγα ἔλμα, ἄλλως θὰ εὐρίσκειται ὅλον ἐν καὶ εἰς μεγαλυτέραν καθυστέρησιν ἔναντι τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως. Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ὅλων τῶν ἐπιδιώξεων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τὸ σημερινὸν χάσμα ἀποδοτικότητος τοῦ δημοσίου τομέως, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἰδιωτικόν, πρέπει τὸ ταχύτερον νὰ περιορισθῇ, τελικῶς δὲ νὰ ἐξουδετερωθῇ, οὕτως, ὥστε ἡ οἰκονομία, ἐν τῷ συνόλῳ τῆς, διὰ τῶν δύο ποδῶν, νὰ δύναται ἀπροσκόπτως νὰ βαδίσῃ ταχύτερον εἰς τὸν αἰῶνα τῆς τεχνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν τεραστίων κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν προβλημάτων.